

Tabatabai's Method of Exegesis of the Qur'an With the Qur'an

Hatice Erkoç^{1,a,*}

¹ Yozgat Anadolu İmam Hatip Lisesi, Yozgat, Türkiye

*Corresponding Author

ARTICLE INFO

Research Article

Received : 20/11/2024

Accepted : 18/06/2025

Keywords:

Tafsir

Tabâtabâî

Kur'an-ı Kerim

Exegesis of the Qur'an with the Qur'an

al-Mizân, Shia

ABSTRACT

The subject of our study is the method of exegesis the Qur'an with the Quran of the Shiite commentator Tabatabai. Scope; Tabatabai's short life, interpretation of the Qur'an with the Qur'an, Tabatabai's thoughts about this method, examples of Tabatabai's interpretation of the Qur'an with the Qur'an. The method of interpreting the Qur'an with the Qur'an is important because it is a method frequently used by Shi'a and Tabatabai's. Its purpose is to reveal Tabatabai's method of interpreting the Qur'an by Qur'an. In the study, analyzes were made using source scanning, analysis composition and descriptive methods. The main source consulted is the tafsir al-Mizan has been applied to in order to determine the method of interpreting the Qur'an by the interpreter through the Qur'an. Sayyid Muhammad Hussein Tabatabai, who lived in the XX. century, was raised in the Iranian religion-science and culture basin, is a competent personage in many religious, scientific and philosophical fields. He came to the forefront with his interpretation of the Qur'an with the Qur'an. This is the first method that should be used in the science of tafsir. The first practitioner of this method is the prophet of Allah. The commentator used this method more than other commentators. According to Tabatabai, The Qur'an is light, it explains everything, the Qur'an is its own interpreter. There is no need for anything other than the Qur'an for the understanding of the Qur'an except the laws, the resurrection, the stories of the Qur'an. This idea does not mean that the interpretation of the Quran rejects the sunnah. While explaining the verses with verses, the commentator explains the verses with the narrations from the Prophet of Allah and the Imams of the Ahl al-Bayt. In this respect he differs from the Ahl Quran school that rejects the Sunnah.

Türk Akademik Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 8(1): 312-324, 2025

Tabâtabâî'nin Kur'an'ı Kur'an İle Tefsir Metodu

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Geliş : 20/11/2024

Kabul : 18/06/2025

Anahtar Kelimeler:

Tefsir

Tabâtabâî

Kur'an-ı Kerim

Kur'an'ı Kur'an ile tefsir

el-Mizân, Şia

ÖZ

Çalışmamızın konusu, Şii müfessir Tabâtabâî'nin Kur'an'ı Kur'an ile tefsir metodudur. Kapsamı; Tabâtabâî'nin kısa hayatı, Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri, Tabâtabâî'nin bu metot hakkındaki düşünceleri, Tabâtabâî'nin Kur'an'ı Kur'an ile tefsiri örnekleridir. Kur'an'ı Kur'an ile tefsir metodu Şia'nın ve Tabâtabâî'nin sıklıkla kullandığı bir metot olması hasebiyle önemlidir. Amacı, Tabâtabâî'nin Kur'an'ı Kur'an ile tefsir metodunu ortaya koymaktır. Çalışmada, kaynak tarama, tahlil-terkip ve deskriptif yöntemlerine başvurulmuş, analizler yapılmıştır. Müracaat edilen temel kaynak el-Mizân tefsiridir. XX. yüzyılda yaşayan Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, İran din-bilim ve kültür havzasında yetişmiş, dinî, ilmî, felsefî pek çok alanda yetkin bir şahsiyettir. Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etmesiyle ön plana çıkmıştır. Bu, tefsir ilminde başvurulması gereken ilk yöntemdir. Bu yöntemin ilk uygulayıcısı Allah Resûlü'dür. Müfessir, bu yöntemi diğer müfessirlere nisbetle daha çok kullanmıştır. Tabâtabâî'ye göre, Kur'an nurdur, her şeyin açıklayıcısıdır, kendi kendisinin müfessiridir. Ahkâm, mead, Kur'an kıssaları hariç Kur'an'ın anlaşılması için Kur'an dışında başka şeye ihtiyaç yoktur. Bu düşüncesi Kur'an tefsirinde sünneti reddediyor anlamında değildir. Müfessir, ayetleri ayetlerle açıklarken ayetleri Resûl'den ve Ehl-i Beyt İmamları'ndan gelen rivayetlerle beyan etmektedir. Tabâtabâî, bu yönüyle sünneti reddeden Ehl-i Kur'an ekolünden ayrılır.

Giriş

Tabâtabâî'nin tefsiri *el-Mizân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Kur'ân'ı bütüncül bakış açısıyla Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etme yöntemi ile ön plana çıkar. Biz bu makalemizde, Şii müfessir Tabâtabâî'nin Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etme yöntemini örnekleriyle açıklayacak, diğer müfessirlerle kıyaslayacağız.

Allâme Seyyid Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, Şîa'İsnâ Aşeriyye mezhebine mensup bir müfessirdir. Kur'ân, Arapça, hadis, fıkıh, ahlâk, tasavvuf, tefsir gibi dinî ilimlerin yanı sıra matematik, felsefe, astronomi gibi ilmi alanlarda da eğitim almıştır. Tabâtabâî, müfessir olmasının yanı sıra, 'Aşkın Hikmet Okulu'na¹ mensup bir filozoftur. Önemli felsefî eserler yazmış, İslâm felsefe tarihine katkılar sunmuştur. Tabâtabâî ve Fransız müsteşrik Corbin, âlim ve bilginlerin katıldığı felsefî toplantılar düzenlemiştir. Kum medreselerinde tefsir, kelâm, felsefe, mantık gibi ilimlerin okutulmasını sağlayarak eğitim sisteminde değişiklik yapmıştır. (Erkoç, 2020: 13-14).

Tabâtabâî, velût bir yazardır, elliye yakın eser yazmıştır. Öne çıkan eseri *el-Mizân fî Tefsiri'l-Kur'ân* adlı yirmi ciltlik tefsiridir. Tabâtabâî, tefsirinde, geleneksel ve modern ilimler alanındaki üstatlığını gösterir, birçok alandaki ilmi birikimini tefsirine yansıtır, on dört asırlık Şii gelenekle dinî bilimler ve modern bilimleri meczeder. *el-Mizân*'ın en önemli özelliği Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmesidir. Müfessir, Kur'ân ayetlerini ayetler ve hadislerle tefsir eder. Ardından bilimsel, sosyolojik, felsefî, tarihî, ahlâkî ilimler dahilinde açıklamalar yapar. Bu nedenle *el-Mizân* bilimsel, sosyolojik, felsefî, tarihî, ahlâkî, tasavvufî ve ansiklopedik bir tefsirdir. Tabâtabâî, birçok Sünnî temel kaynağı kullandığı için diğer Şii müfessirlerden ayrılır.

el-Mizân Tefsiri'nin metodu, Şîa'İlmâmiyye'nin tefsir metodu ile benzerlik arz etmektedir. İsnâ Aşeriyye'nin inanç esasları müfessirin ana hareket noktasıdır. Tabâtabâî, ahkâm ayetlerini mezhebî akidelerine göre tefsir eder. Tefsirinde hadisleri on iki imamdan ve Şîa'nın temel kaynaklarından nakleder.

Ülkemizde Tabâtabâî ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Tamamlanan birçok doktora ve yüksek lisans tezi bulunmaktadır. (bk. Erkoç, 2021: 157-183).

Kur'ân'ın Kur'ân ile Tefsiri

Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri, Kur'ân'ın Kur'ân ile açıklanmasıdır. Kur'ân'ı tefsir etmede başvurulacak ilk metottur. "Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri denildiğinde, Kur'ân'ın müfred lâfızlarının, terkiplerinin ve ifadelerinin, Kur'ân'ın bütünlüğü içinde diğer ilgili Kur'ân pasajlarının yardımıyla açıklanması; buna ilaveten Kur'ân'daki konuların, muhataplarının zihinlerine yerleştirmeye çalıştığı kavramların terkibi bir yaklaşımla Kur'ânî bütünlük içerisinde incelenmesi kastedilmektedir." (Fazlurrahman, 1987: 43).

"Kur'ân'da kelimeler arası ilişki son derece ilgi çekicidir. Mesela 'Allah, selam, nebi, iman vs.' pek çok önemli Kur'ân sözcüklerini toplayıp, Kur'ân'da ne manaya geldiklerine bakmakla mananın kavranabileceği

zannedilir. Fakat hakikatte öyle sanıldığı kadar basit değildir, çünkü bu kelimeler Kur'ân'da birbirinden ayrı yalın halde bulunmazlar. Her birinin ötekiyle yakın bir ilişkisi vardır. Bu kelimeler müşahhas anlamlarını birbirleri ile olan bu ilişki sisteminden alırlar. Diğer bir ifade ile bunlar kendi aralarında büyük-küçük çeşitli gruplar teşkil ederler ve birbirlerine muhtelif yollarla bağlanırlar. Bu suretle sonunda gayet düzenli bir bütün ve son derece karışık kavramsal bir münasebet ağı kurarlar. İşte önemli olan husus, bu anlam sistemini yakalamaktır." (Izıtsu, 1975: 15-16).

Kur'ân bütünlüğü içerisinde açık ve anlaşılır bir kitap hüviyetinde ise o kendi kendisini açıklıyor, tefsir ediyor demektir. Bu, Kur'ân tefsirinde kendisine başvurulacak ilk ve en önemli kaynağın yine kendisi olduğu anlamını taşır. (Mâide, 5/15; Duhân, 44/2; Zuhur, 43/2; Talâk, 65/11) "Kur'ân'ın hem kendi içyapısında açıklık olduğu hem de insanların ihtiyaç duyduğu hususları açıklayan ve Allah katından gönderildiğine şüphe edilmeyen bir kitap olduğu anlaşılmaktadır." (Albayrak, 1992: 27).

"Kur'ân'ın bütünlüğü kendi içerisinde çelişmezliği getirir, ayetler birbiri ile çelişmez. Kur'ân'ı bütünlüğü içinde anlamaya engel olan faktörler vardır. Biri hissî (subjektif) diğeri metodiktir. Subjektiflikten kaynaklanan hata, hissî yaklaşımlarda kişiler önceden kabullendikleri sonuçlara ulaşacaklardır. İslâm'da siyasi, iktisadî firkalaşma hareketlerinin başlamasıyla Kur'ân çoğu zaman önyargılı tefsir edilme yoluna gidilmiştir. Çeşitli firkaların metodunda mezhep değişmez mihver olarak kabul edilmiş, Kur'ân ise şu veya bu mezhebe uyması için te'vil edilmiştir. Daha doğrusu adeta mezhep ve firkaların fikirleri, Kur'ân'ın manasına zorla kabul ettirilmiş ve ona hâkim kılınmıştır." (Albayrak, 1992: 57-58-59-60). "İkinci hata ise metottan kaynaklanan hatadır. Kur'ân mutlaka kendi sistemi ve kendi terminolojisi içerisinde anlaşılmalıdır. Aristo metafiziğinin ve onun felsefî metodunun etkisinde kalan İslâm filozofları ve kelimcileri, Kur'ân dışı kavramlarla Kur'ân'ı anlamaya çalışmışlardır. Her ikisinde de alan tecavüzü vardır, her ikisi de Kur'ân'ın bütünlüğünü zedeler." (Albayrak, 1992: 75-81).

Kur'ân kendi kendisini şöyle tefsir eder: "Mutlak ifadeleri kayıtlayarak, kendisini istisna yoluyla, bir şeyin sebebini zikrederek, genel ifadeleri tahsis ederek açıklar. Müphem hususları, ism-i mevsullerle kastolunan şeyleri, ism-i işaretlerin gösterdikleri şeyleri, zamirleri, bir şeyin veya bir şahsın gerçek adını zikrederek açıklar. Zaman ve mekânla ilgili belirsizliği giderir. Garib kelimeleri, ifadelerdeki ihtimali bire indirgeyerek açıklar. Kısa ve veciz ifadeleri geniş olarak açıklar. İfadelerin mecâzî oluşlarını tesbit eder. İzahı güç hususları açıklar." (Albayrak, 1992: 91-127).

"Kur'ân'ın bütün ayetleri üzerinde düşünüp her bir ayet ve ayetlerdeki birimlerin birbirleriyle olabilecek ince irtibatlarının göz önüne alınması da Kur'ân'ın Kur'ânla tefsiridir." (Albayrak, 1992: 14). "Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri; ayet çerçevesi, siyak-sibak çerçevesi, Kur'ân'ın

¹ Molla Sadra (v. 1050/1641) tarafından XVII. asırda temelleri atılan felsefî bir sistemdir. Molla Sadra, Yunan felsefesiyle İslâm felsefesini ayırmış, felsefeye İslâmî bir hüviyet kazandırmıştır. 1600'lü yıllarda İbn-i Sina'nın Meşşâilîği,

Suhreverdi'nin İşrakî felsefesi, Muhyiddin Arabi'nin, Nazarî İrfan ekolü ve On iki imam Şî'iliği'ni meczederek Hikmet'ul-Müteâliye (Aşkın Hikmet) ekolünü kurmuştur.

bütünlüğü çerçevesi olmak üzere üç çerçevede ele alınır. Birincisinde kelimeleri ve terkipleri önce cümlelerin bütünlüğü içinde anlamaya çalışmak. İkinci çerçeve, herhangi bir ifadeden önceki ifadelerdir. Belli bir ayet grubunun içinden bir ayetin veya ayetin bir bölümünün çıkarılıp müstakil olarak tamamen farklı bir gaye ile açıklanması. Üçüncüsü ise, Kur'an'ın en küçük parçasından en büyük parçasına kadar fikri bir uyumluluğa ve bütünlüğe sahip olmasıdır." (Albayrak, 1992: 43-47).

Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri yönteminin ilk örneklerini bizzat Allah Resûlü'nde görmekteyiz. Resûlullah s.a. bazı ayetleri diğer bazı ayetlerle tefsir etmiştir. "*Mefatihü'l-ğayb*"'ı (En'am 6/59) Lokman Suresi'nin 31/34. ayetinde geçen kıyamet saati, yağmuru yağdırma, rahimlerde olanı bilme, yarın ne kazanacağını bilmeme ve nerede öleceğini bilmeme olarak açıklamıştır." (Buhârî, 1992: Tefsir, 5/193) "En'am Suresi 6/82. ayetteki '*zulüm*' kelimesini Hz. Lokman'ın şu sözü ile açıkladı: *إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ*" "*Şühesiz ki şirk büyük bir zulümdür.*" (Lokman 34/13; Buhârî, 1992: Tefsir, 6/20; Müslim, 1992: İman, 1/80).

Sahabenin yanı sıra birçok müfessir de Kur'an'ı Kur'an ile tefsir yöntemini benimsemiştir. Müfessirlerin bu konudaki görüşleri ise şöyledir: İbn Teymiyye (ö. 728/1328) "tefsir metotları arasında en doğru olanın Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri olduğunu, Kur'an'ın bir yerinde mücmel olarak geçen bir âyetin, başka bir yerde tefsir edilmiş olduğunu, bir sûrede kısa geçen bir ayetin başka bir surede genişçe anlatıldığını" söyler. İbn Kesir (ö. 774/1373) "Kur'an'ın Kur'an'la tefsirinin en güzel ve en mükemmel tefsir metodu olduğunu" söyler. Zerkeşi (ö. 794/1392) Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etmeyi en güzel tefsir metodu olarak zikretse de Kur'an'ın tefsir edilmiş biçimleri arasında Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etmeyi zikretmez. Zürcânî (ö. 1367/1948) Kur'an'ın Kur'an'la tefsirinden "me'sûr tefsir" başlığı altında söz eder. Zehebî (ö. 1977) de mutlakın mukayyede, âmın hâssa, mücmelin mübeyyene hamledilmesi olarak anladığını belirtir. (Öztürk, 2008: 1-20; Erkoç, 2020: 1-12).

Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri içerisine konulu tefsir de girer. Konulu tefsir, konu ile ilgili tüm ayetleri bir araya getirerek bunları nüzül sırasına koyup, ilmî bir incelemeye tabi tutulur. Diğer bütün tefsir metotları ve lüzumlu bilgilerden de faydalanılarak Kur'an'ın o konu hakkındaki görüşü etraflı bir şekilde ortaya konulur. Konulu tefsirde, "Kur'an'ın bazısı bazısını tefsir eder." kaidesi daha geniş ve esaslı bir şekilde kullanılır. (bk. Güngör, 1988: 50).

Tabâtabâî, tefsirinin birçok yerinde konulu tefsire başvurur. Kur'an'ın bazısının bazısını tefsir ettiğinden hareketle bir konudaki pek çok ayeti bir araya getirerek ayrıntılı bir şekilde açıklar. Tefsirinde bu duruma sıkça rastlanır. Tefsir alanında uzman olan birçok isim "rivayet tefsirini; Kur'an'ın Kur'an ile, Kur'an'ın Hz. Peygamber'in sünneti ve hadisleri ile tefsiri, Kur'an'ın sahabe sözü ile tefsiri, Kur'an'ın tabiîn sözü ile tefsiri olmak üzere dört çeşit olarak" kabul etmektedir. (İbn Teymiyye, 2012: 92; Zürcânî, 1360: II. 12; Zehebî, 1976: I/152-154; Sabûnî, 1980: 63; Cerrahoğlu, 1971: 118; Demirci, 2016: 244; Aydın, 2009: 1-22).

Kur'an'ın Kur'an ile tefsirinin rivayet tefsiri içerisinde kabul edilmesini eleştiren görüşler de vardır. Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri rivayet yoluyla olabileceği gibi, rivayete dayanmadan müfessirin icthad ve gayretiyle de olabilir. Kur'an'daki ayetleri birbirleri ile ilişkilendirmek

"Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri" ise, bazıları konulu tefsiri, bir başkası aynı kıssa ile ilgili, diğer bir başkası da Kur'an'da çelişki görünümü veren ayetleri bir araya getirip ayetler ışığında çelişki sebeplerini ortadan kaldırmayı "Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri" çeşidinden sayabilir. Dolayısıyla ayetler arasında bulunabilen her yakın veya uzak ilişkiyi, Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri türünden saymamak gerekir. Aydın, Kur'an'ın Kur'an ile tefsirinin her dönemde olabilecek bir tefsir metodu olduğunu belirtir. Günümüz müfessirlerinin veya Kur'an'a maksatlı yaklaşan bazılarının, sahip olduğu mezhep veya ideolojilerini desteklemek için Kur'an'ın bazı ayetlerini diğerlerine hamlederek tefsir etmelerini, sahabe veya tabiinden nakil yoluyla gelen rivayet tefsiri türüne nasıl dâhil edilebileceğini sorar. Ona göre, bir ayetin manasını başka bir ayetin yardımı ile tespit etmek, müfessire ait bir icthaddır. Bu icthad, sahabe veya tabiinden birine hatta daha sonra gelenlerden birine de ait olabilir; tabiîn ve sonrasındakilerde isabet olabileceği gibi isabetsizlik de olabilir. "Kur'an'ın en önemli ve en doğru tefsir kaynaklarından birisi olması ile Kur'an'ın Kur'an ile tefsirini rivayet tefsirinden saymak birbirinden farklı şeylerdir." (Aydın, 2009: 1-22).

Bizce, Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri bağlamında gelen rivayetler, Resûlullah-sahabe-tabiûn dönemlerini kapsıyorsa rivayet tefsiri; kapsamıyor da sonraki dönem ve günümüz müfessirlerinin icthad ve yorumunu içeriyor, rivayetlere dayanmıyorsa dirayet tefsiri olarak adlandırılmalıdır. Tabâtabâî'nin Allah Resûlü, adil gördüğü sahabeler, sahabe ve tabiûn döneminde yaşamış imamlardan rivayetini Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri olarak kabul edersek bu dönemler dışında Ehl-i Beyt imamlarından gelen rivayetleri isimlendirmekte zorlanacağız. Biz bunları Şîa tefsiri ve dirayet tefsiri olması bağlamında değerlendirebiliriz. Tabâtabâî, rivayetlerden hareketle Kur'an'ı Kur'an ile tefsir ettiği gibi kendi çabasıyla birçok ayet arasında da bağlantı kurarak Kur'an'ı Kur'an ile tefsir eder. Aynı konu, kıssa ile ilgili ayetleri bir araya getirdiği gibi çelişkili ayetleri de açıklayarak Kur'an'ı Kur'an ile tefsir eder. Ancak rivayet tefsiri ve Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri kavramlarının Şîi ve Sünnilerce farklı tanımlandıklarına dikkat çekmemiz gerekir. Şîa, kabul edilecek rivayetlerin Resûlullah ve Ehl-i Beyt imamlarına ait olması gerektiğini savunurken, Sünnilerce makbul olan sahabe, tabiûn rivayetlerini reddeder. Şî'a'ya göre, Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri bu iki temel kaynak ve icthad ile yapılır.

Öztürk, Kur'an'ı kendi bütünlüğü içinde anlayarak yorumlamanın sahih ve nesnel anlamın ortaya çıkarılmasına katkı sağlasa da söz konusu bütünlüğün yorumcu tarafından inşa edilmesinin öznel riskine yol açtığını iddia eder. Kur'an Kur'an ile tefsir edilirken müfessirin öznel yorumlar yaptığını, bu yöntemin eski ve güzel bir yöntem olmasına rağmen bugün İslamcı-Kur'ancı olanların bu söylemi benimsediğini belirtir. Hint Alt kıtasında Seyyid Ahmed Han'ın (ö.1898) "sünnet ve hadis otoritesini reddetmek ve salt Kur'an'la yetinmek" şeklinde özetlenebilecek görüşlerinin 20. yüzyılın başlarında Ehl-i Kur'an ekolü tarafından daha ileri bir noktaya taşındığını, Kur'an'ın tek kaynak olduğunu savunduklarını, sünnet ve hadisin otoritesini reddettiklerini söyler. "Hüküm ancak Allah'ındır" mealindeki ayetlere dayanarak klasik tefsiri yok saydıklarını, Kur'an'ın kendi

kendisini açıkladığı ve başka hiçbir kaynağa ihtiyaç bulunmadığını, yeterli düzeyde Arapça bilgisinin Kur'an'ı doğru şekilde anlayıp yorumlamaya kâfi olduğunu savunduklarını dile getirir. Öztürk, "Kur'an'dan üretilebilecek en iyi ve en mükemmel hayatın, peygamberin sünnet ve sireti olmasına rağmen, Kur'an'ı salt Kur'an'dan anlamayı salık vermenin Hz. Peygamber'e rağmen Kur'an'ı daha iyi anlamak ve yaşamak gibi zımni bir iddiada bulunmak demek" olduğunu belirtir. (Öztürk, 2008: 1-20). Yine Öztürk, muhkem ayetlerin hemen anlaşıldığını fakat müşkil ayetlerin Kur'an ile tefsir edilse de anlaşılamadığına dikkat çeker. Bakara 2/102, Secde 32/5, Necm 53/5-18 gibi. (Öztürk, 2008: 1-20). Ona göre, "Kur'an'ı Kur'an ile anlayıp yorumlamak, son derece sakıncalı ve istismara açık bir tefsir tarzıdır. Hangi ayetin hangi ayeti tefsir ettiği ve hangi ayeti hangi ayetin ışığında anlayıp yorumlamak gerektiği müfessir tarafından belirlenmektedir. Kıyâme Suresi 22-23. ayetlerdeki ru'yetullah meselesinde Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile'nin tabana tabana zıt manalar ve sonuçlar çıkarmasının Kur'an'ın Kur'an'la tefsirinde öznenin ne denli belirleyici olduğunu göstermeye kâfi olduğunu" belirtir. "Kur'an'daki ifadelerin çoğunun zamirler, ism-i işaretler, ism-i mevsuller gibi mübhem lafızlardan müteşekkil olduğunu, bu durumun binlerce ibareye farklı, hatta kimi zaman birbirine aykırı mana takdirini mümkün kılmakta olduğunu" ifade eder. (Öztürk, 2008: 1-20).

Karataş ise, Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etmeyi tefsir yollarının en güzeli olarak ifade edenlerin Kur'an'ı tek kaynak olarak mı yoksa temel kaynak olarak mı gördüklerini araştırır. İbn Teymiyye'nin "Kur'an'da Sünnet'te Kur'an'ın tefsirini bulamazsan, sahâbi kavillerine müracaatta bulunursun. Çünkü onlar bu konuda daha çok bilgi sahibidirler." dediğini aktarır. Ona göre, ilk dönem âlimlerince Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri, tefsir yollarının en doğrusu kabul edilmiş olsa da diğer kaynaklar göz ardı edilmemiştir. İlk dönemlerden itibaren zikredilen Kur'an'ın Kur'an'ı tefsiri etmesi fikri ile çağdaş Kur'âncılar tarafından dile getirilen Kur'an'ın Kur'an'ı tefsiri etmesi düşüncesinin çıkış noktaları aynı değildir. Kur'an'ı kendi içinde açıklamak diğer kaynakları reddetmek anlamına gelmemektedir. Bu kaynaklar bağımsız olarak tefsirin kaynakları olabileceği gibi ayeti ayetle açıklamanın yardımcı kaynakları da olabilir. (Karataş, 2011: 177-197).

Kanaatimizce, Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etme, Resûlullah'tan beri var olagelmıştır. Nasıl uygulanması gerektiğini bizzat Allah Resûlü s.a. göstermiştir. İbn Teymiyye, İbn Kesir, Zürcânî, Zehebî bu yöntem hakkındaki fikirlerini serdetmişler ve Kur'an'ın Kur'an ile tefsir edilebileceğini söylerken tefsirde tek kaynak olduğu iddiasında bulunmamışlar, Kur'an'ın sünnet, sahabe ve tabiîn kavilleri ile de tefsir edilebileceğini söylemişlerdir. "Kur'an bize yeter" akımının modernistlerce daha ileri noktaya sünneti, hadisi inkârâ taşınması rahatsızlık vericidir. Sünnet inkâr edilecek Kur'an'ı anlamak mümkün değildir. Tabâtabâî de Kur'an'ın kendi kendini açıkladığını belirtir, ayetleri ayetlerle ardından Allah Resûlü ve Ehl-i Beyt'ten gelen rivayetlerle açıklar. Ona göre Kur'an'ın kendi kendisini açıklaması sünnetle, Ehl-i Beyt'ten gelen rivayetlerle açıklanmayacağı anlamına gelmez. Kur'an'ı kendi içinde açıkladığı gibi diğer kaynaklarla açıklamayı reddetmez. Modernistler gibi yeterli düzeyde Arapça

bilgisinin Kur'an'ı doğru şekilde anlayıp yorumlamaya kâfi olduğunu iddia etmez.

Kur'an-ı Kerim'de zamirler, ism-i işaretler, ism-i mevsuller gibi mübhem lafızlar bulunmaktadır ki farklı mezheplerce, fırkalarca, değişik öznelerce bu mübhemler akideleri, ideolojileri doğrultusunda farklı farklı yorumlanmış, ayetlere akideleri ve istedikleri söylenmiştir. Mübhemât konusunda Ehl-i Sünnet ile Şi'a'nın yorumları farklı farklıdır ki bu da yorumlayıcının kendi özel yorumunu Kur'an'a yansıttığını, dayattığını gösterir. (Erkoç, 2021: 157-183). Bizce Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etme, Kur'an'ı tek kaynak olarak görmeden, sünnet, sahabe, tabiîn kavilleri ve tefsir ilmi inkâr edilmeden başvurulması gereken bir yöntemdir. Tabâtabâî, Kur'an'ı Kur'an ile tefsir ederken Kur'an'ı tek kaynak olarak görmez; Allah Resûlü'nden s.a. ve Ehl-i Beyt İmamları'ndan gelen rivayetleri nakleder. Kur'an'da geçen mübhemâtın bir kısmını Hz. Ali, imâmet, hilafet, on iki imam... olarak anlar, mezhebî akidesi doğrultusunda tefsir eder. Örneğin Fatiha Suresi'ndeki 'sırat-ı müstekîm'i; 'emir'ul-mü'minin Ali, imamlar, Ehl-i Beyt sevgisi' olarak anlar. Ahzab Suresi 33/33. ayeti siyak-sıbakından kopararak farklı yorumlar, peygamber hanımlarını 'Ehl-i Beyt'e dahil etmez. 'Ulu'l-emr' ifadesinden Ehl-i Beyt'i anlar. (Erkoç, 2021: 157-183). Ayetler arasında icthadı ile bağlantılar kurar.

Tabâtabâî'nin Kur'an'ı Kur'an ile Tefsir Metodu

Tabâtabâî'nin tefsirinde en çok kullandığı yöntem, Kur'an'ın Kur'an ile tefsiridir. Ona göre, "Kur'an'ın dini düşünce için gösterdiği yollardan biri dini nasların zâhirdir ki, bu Ehl-i Beyt'in yöntemi olan Kur'an'ın Kur'an ile tefsir edilmesidir. Bu Şi'a'nın dini düşüncesini yansıtır." (Tabâtabâî, Corbin, 1996: 37).

Tabâtabâî, tefsirinin mukaddimesinde konu ile ilgili şöyle der: "Biz, Kur'an'ı Kur'an'la tefsir ederiz. Bizzat Kur'an-ı Kerim'in teşvik ettiği, ayetleri detaylı biçimde inceleme yöntemi ile ele almakta olduğumuz ayeti, benzeri ayetler yardımıyla açıklamaya çalışırız; ayetlerin bildirdiği özellikler ışığında örneklerini teşhis eder, tanırız." Müfessir, örnek olarak şu ayeti verir: "Sana bu Kitab'ı her şey için bir açıklama... olarak indirdik." (Nahl, 16/89). Her şeyin açıklayıcısı olan Kur'an-ı Kerim'in kendi kendisini açıklamaması mantıklı değildir. Diğer ayetler ise şöyledir: "İnsanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delili olarak Kur'an'ın indirildiği Ramazan ayıdır..." (Bakara, 2/185). "...ve size apaçık bir nur indirdik." (Nisâ, 4/174). Müfessir, Hz. Ali'nin *Nehc'ül-Belâğa*'daki şu sözüne de değinir: "Kur'an'ın bir kısmı bir kısmını destekler, bir kısmı bir kısmına tanıklık eder." Daha sonra Ehl-i Beyt İmamlarının izledikleri metodun da bu olduğunu söyler. (Erkoç, 2020: 178).

Müfessir, tefsirin mukaddimesinde Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklamak üzere gönderildiğine, Ehl-i Beyt'in konumu ve Hz. Peygamberden sonra Kur'an'ı en iyi anlayanların Ehl-i Beyt olduğu ile ilgili hadislere değinir. (Tirmizî, Menakıb: 31; Müsned, 3: 14, 17, 26). Yüce Allah'ın Ehl-i Beyt'ten bütün pislikleri giderdiği ve onları tertemiz yapmak istediği, O'na temizlenenlerden başkasının dokunamayacağına dair ayetleri zikreder. (Ahzab, 33/33; Vâkıa, 56/79; bk. Tabâtabâî, 1997: 1/14-15). Ona göre, Ehl-i Beyt'ten tüm pislikler giderildiği için

temizdirler, temizlenenler ile kastedilen Ehl-i Beyt'tir. Resûlden sonra Kur'an'ı en iyi anlayanlar tertemiz olan Ehl-i Beyt imamları olduğundan hadisler onlardan alınmalıdır.

Tabâtabâî'nin Kur'an'ı Kur'an ile tefsiri konusunda üç delili vardır. "1. Nur olan Kur'an'ın başka aydınlatıcıya ihtiyaç duymaması. (Nahl, 16/89) Kur'an başka şeye ihtiyaç duymaksızın açıklayıcı ve kendisini aydınlatmak üzere indi. 2. Tehaddî ayetleri yani insanların Kur'an'ın ilimlerinin ve bilgilerinin bir benzerini getirmekten aciz olmalarıdır. 3. Birçok hadiste Kur'an'a tutunmak ve rivayetleri Kur'an'a arz etmek." (Seyyidân, 1435: 16). Ona göre ahkâm, mead, Kur'an kıssaları hariç Kur'an'ın anlaşılması için Kur'an dışında başka şeye ihtiyaç yoktur. Kur'an'ın kendisinin müfessiri olduğunu, mübhem ve müteşâbih ayetlerin muhkem ve mübeyyen ayetlerle açıklandığını söylemektedir. *el-Mizân* bu metodu benimsemiş olmasıyla diğer tefsirlerden ayrılır. (el-Evsî, 1985: 129); (Tabâtabâî, Corbin, 1996:63; Seyyidân, 1435: 13). "Tabâtabâî, bu nazariye ile Kur'an-ı Kerim'i yüceltmek ve saygınlığını artırmak, vahye ve ilahi Kitaba önem vermek ister. Ancak bu ameliye ile tefsirdeki masumların (Ehl-i Beyt İmamları) sözünü ve fiilini, diğer dinî bilgileri delil kabul etmemeyi kastetmez." (Seyyidân, 1435: 14).

Müfessir, Kur'an'ı Kur'an'la tefsiri sırasında ayetlerdeki mücmeli, mübhemî açıklamak için Kur'an'ın başka ayetlerine müracaat eder. Bazı ayetleri manayı tebyin etmekten ziyade kastı aydınlatmada kullanır. Bazı kelimelerin manalarını te'kit için Kur'anî şahitlerinde sözü uzatır. Kur'an kıssaları konusunda ilgili ayetleri nüzül sırasına göre bir araya getirir ve açıklar. (el-Evsî, 1985: 139; Tabâtabâî, 1997: 1/75).

Tabâtabâî, Kur'an'ın üç yöntemle yorumlanacağını belirtir: "Bir kimsenin bilgilerini kullanması, Peygamberden ve imamlardan gelen rivayetlerle ayetlerin düşünülmesi ve incelenmesi ya da ayetlerin diğer ayetlerle, Peygamberin ve imamların yorumlarıyla bir araya getirilmesidir." (Tabâtabâî, Corbin, 1996: 64-65). "Tefsirde esas yöntemin ise, ayetleri düşünerek, dikkatlice tefsir etme ve hadislerden faydalanma olduğunu bunu da Resûlullah ve Ehl-i Beyt'in teşvik ettiğini" vurgular. (el-Evsî, 1985:129).

Tabâtabâî, iyi bir fıkıh eğitimi almasına rağmen ahkâm ayetlerini açıklamaktan kaçınmakta ve fıkha müracaat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yine ahkâm ayetlerini ve bu çerçevedeki bazı mead ayetlerinin tefsirinde Kur'an'la yetinmenin mümkün olmadığını, onların anlaşılmasında Nebi'nin ve imamların beyanlarına ihtiyaç duyulacağını beyan etmektedir. (Seyyidân, 1435: 18; Erkoç, 2020: 173).

Müfessir Kur'an'ı Kur'an ile tefsir ederken özneliğiyle ayetler arasında bulunan ilişkiyi tespit ederek yorumlar. Ardından ayetleri Ehl-i Beyt İmamları'nın Allah Resûlü'nden naklettikleri rivayetlerle açıklar. Kur'an'daki ayetleri birbirleri ile bağlantı kurarak açıklamayı konulu tefsir, aynı kıssa ile ilgili ayetleri bir araya getirme, müşkil ayetleri derleyerek çelişki sebeplerini ortadan kaldırmayı da "Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri" olarak isimlendirir. Müfessir ayetler arasında bulunabilen yakın veya uzak ilişkiyi Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri saymaktadır. Tefsiri *el-Mizân* da bu özelliğiyle ön plana çıkmaktadır. Bizce bunları dirayet tefsiri kategorisinde değerlendirmek daha

doğru olacaktır. Anlaşılabacağı üzere Tabâtabâî, tefsirde Kur'an'ı tek kaynak olarak görmemekte, Kur'an'ı hem Kur'an ile hem de sünnet ve imamlardan gelen rivayetlerle açıklamaktadır.

Tabâtabâî'nin Bütüncül Bakış Açısıyla Kur'an'ı Kur'an İle Tefsiri Örnekleri

Akid, Ahid

Müfessir, Sünnî müfessirlerin de en güzel tefsir yöntemi olarak kabul ettikleri Kur'an'ı Kur'an ile tefsiri metodunu kullanarak akid/ahid hakkında Kur'anî bir araştırma yapar. "Akitleri yerine getirin." (Maide, 5/1) ifadesinin zahirinin, Kur'an'ın akitlere uymayı emrettiğini zahiri itibariyle genel olduğunu ve akit denilebilecek, yerine getirilmesi söz konusu olabilecek her muameleyi kapsadığını ifade eder. Akdin sözlükte, bir şeyin diğer bir şeye yapışıp ayrılmayacak şekilde bir çeşit bağlanması anlamına geldiğini belirtir. Ahid=söz verme de bunun gibidir. Kur'an bütün anlamlarıyla bütün akitlerin ve sözlerin tutulmasını, her anlamıyla, her türüyle ve her objesiyle yerine getirilmesini vurgulamıştır. Şu ayette olduğu gibi: "Ahdi yerine getirin, çünkü ahitten sorulacaktır." (İsrâ, 17/ 34). Müfessire göre bu ayet, bir bireyin diğer bir bireye verdiği sözü kapsadığı gibi, uluslar ve ümmetler arası toplumsal sözleşmeleri de kapsar. Diğer bir ayette de "...Ancak antlaşma yaptığınız müşriklerden, antlaşma şartlarından hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve size karşı hiç kimseye arka çıkmayanlar bu hükmün dışındadırlar. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayın..." (Tevbe, 9/1-5) buyrulur. Kuşkusuz, karşı taraf yaptığı akdi bozarsa, Müslümanlar da bu akitlerini bozar ve uğradıkları saldırıya misliyle karşılık verirler, şu ayette olduğu gibi: "Allah'a ortak koşanların, Allah katında ve Resûlü yanında bir ahdi nasıl olabilir? Ancak Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınız başkadır.. Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozup dininize dil uzatırlarsa küfrün elebaşlarıyla savaşın..." (Tevbe, 9/7,12). "Kim size saldırırsa, onun size saldırdığı kadar siz de ona saldırın ve Allah'tan korkun..." (Bakara, 2/194). "Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoyduklarından dolayı bir topluma olan kininiz sizi haddi aşmaya sürüklemesin..." (Mâide, 5/2). (Tabâtabâî, 1997: 5/161-164). Müfessir, İslâm'a göre ahdi gözetmenin, gereğini yapmanın her zaman için bir zorunluluk olduğuna, ahitleşen taraflardan birinin tek tarafı olarak antlaşmayı bozması dışında karşılıklı sözler verildikten sonra mutlaka tutulması gerektiği sonucuna ulaşır. Müfessir ahitle ilgili ayetleri arz ettikten sonra kapsamlı bir sonuca ulaşmıştır. Bu da bize Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etmenin ne derece mühim olduğunu göstermektedir.

İbn Kesîr ilgili ayetin tefsirinde 'ahit' hakkında birçok hadis nakleder. İbn Abbas ve Mücahitten; akitle ahidin anlaşıldığını, İbn Cerir'in ahitle ahidin kastedildiği konusunda icma olduğunu, yemin ve onun dışında sözleşme yapmış oldukları hususlardaki ahitler olduğunu söylediğini belirtir. İbn Abbas'tan ahitlerin kastedildiğini, Allah'ın helal, haram, farz kıldığı ve Kur'an'da ceza konulan tüm hususlar olduğunu, ihanet etmeyin, bozmayın dediğini nakleder. (İbn Kesîr, ts.: 2/2-3).

İbn Kesîr, rivayet tefsiri olması hasebiyle bu konudaki benzer birçok rivayeti nakletmekle yetinir, ayetle ilgili herhangi bir yorum yapmaz. Tabâtabâî ise akit/ahitle ilgili

ayeti başka ayetler yardımıyla açıklamaktadır. Akit/ahit kavramlarını Kur'an bütünlüğü içerisinde anlatır, Kur'an'ı Kur'an ile tefsir eder. Kur'an'ın ahit/akit hakkındaki görüşünü etraflı bir şekilde ortaya koyar, okuyucusuna geniş bir bakış açısı sunar, kapsamlı sonuçlara ulaşır. Bu yönüyle İbn Kesir'den farklı bir yöntem izlemiş, rivayetleri nakletmekle yetinmemiş, ayetleri bütüncül bakış açısıyla yorumlamıştır. Yorumlarında Şii perspektifi yer almamaktadır.

Şefaati

'Şefaati' konusu günümüzde tartışma konusu haline getirilmiştir. Müfessir, şefaati ilgili ayetin tefsirinde ilgili ayetlerin tümünü bir araya getirmekte, tümü üzerinde düşünüp her biri arasındaki ince bağlantıları göz önüne sererek ayetleri ayetlerle tefsir etmekte, şafaatin varlığını delillendirmektedir. Aşağıdaki ayet ve benzerlerinde ahiret ortamında dünyevî bağların, sebeplerin ortadan kalktığı, doğal ilgilerin yok olduğu dile getirilir: "Öyle bir günden korkun ki, o gün hiç kimse başkasının yerine bir şey ödeyemez, hiç kimseden şefaati kabul edilmez, hiç kimseden fide alınmaz ve hiç kimse başkalarından yardım görmez." (Bakara, 2/48). "O gün emir yalnız Allah'a aittir." (İnfîrât, 82/19). "Azabı gördüler ve aralarındaki bütün bağlar kesildi." (Bakara, 2/166). "Hani ortaklarınız olduklarını sandığınız şefaatiçilerinizi de yanınızda görmüyoruz." (En'am, 6/94). "İşte o gün her şahıs, dünyada yaptığı için karşılığını görecektir, gerçek mevlâları olan Allah'ın huzuruna götürülecekler ve uydurup yakıştırdıkları putlar da onları yüzüstü bırakıp kaybolacaklardır." (Yûnus, 10/30). "O gün ne alışveriş, ne dostluk ve ne de şefaati olur." (Bakara, 2/ 254). "O gün dost, dostundan bir şey savamaz." (Duhân, 44/41). "O gün arkanızı dönüp kaçırsınız, ama sizi Allah'tan başka kurtaracak kimse yoktur." (Mü'min, 40/33). "(Onlara) "ne diye yardımlaşmıyorsunuz?" (denilir)." (Sâffât, 37/25-26). "Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve 'işte bunlar Allah katında bizim şefaatiçilerimizdir.' diyorlar. De ki: 'Siz Allah'a göklerde ve yerde O'nun bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz!'" (Yûnus, 10/18). "Şimdi artık bizim ne şefaatiçilerimiz var, ne de sıcak bir dostumuz." (Şuarâ, 26/100-101). Müfessir, bu ve benzeri ayetlerin kıyamet ortamında şafaatin, iltimasın, aracılığın ve dünyevî bağların söz konusu olamayacağını belirttiğini dile getirir.

Kur'an-ı Kerim şefaati bütünüyle reddetmez, aksine kimi durumlarda şafaatin gerçekleşeceğini vurgular, şu ayetlerde olduğu gibi: "Sizin için O'ndan başka hiçbir dost, hiçbir şefaatiçi yoktur." (Secde, 32/4). "Ondan başka ne dostları, ne de şefaatiçileri vardır." (En'am, 6/51). "De ki: Bütün şefaati Allah'ındır." (Zümer, 39/44). "İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir?" (Bakara, 2/255). "Onun izni olmadan hiç kimse şefaati edemez." (Yûnus, 10/3). "Allah'ın razı olduğundan başkasına şefaati edemezler ve onlar O'nun korkusundan titrerler." (Enbiyâ, 21/26-28). "O'ndan başka, yalvardıkları şeyler şefaati etme yetkisine sahip değildirler. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler bunun dışındadır." (Zuhuruf, 43/86). "Rahmanın huzurunda söz almış olanlardan başkaları şefaati edemezler." (Meryem, 19/7). "O gün Rahman'ın izin verip sözünden hoşlandığı kimseden başkasının şefaati fayda vermez." (Taha, 20/109-110). "O'nun huzurunda O'nun izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez." (Sebe', 34/23). "Göklerde nice melek var ki, onların şefaati hiçbir işe yaramaz. Meğer Allah'ın dilediği ve razı olduğu kimseye izin verdikten sonra olsun." (Necm, 53/26).

Allâme, ilk üç ayetin şefaati bütünüyle Allah'a has kıldığını, geriye kalanların ise Allah'ın izin vermesi şartıyla şafaatin başkalarına verilebileceğini belirttiğini söyler. Şefaati reddeden ayetler, kıyamet ortamında Allah'tan başkasının şefaatiçiliğini reddetmektedirler. Şafaatin varlığını ifade eden ayetler ise, şafaatin Allah'a has bir yetki olduğunu, Allah'tan başkasının da O'nun izni ve iradesiyle şefaati edebileceğini ifade etmektedir. (Tabâtabâî, 1997: 1/155-157)² Anlaşılabileceği üzere müfessir, bütüncül bakış açısıyla ilgili tüm ayetleri ele almakta, şafaatin sadece Allah'a ait olduğu alanları, Allah'ın izniyle peygamberlere ve imamlara ait olduğu alanları ifade etmektedir.

Müfessirin hayranlık duyduğu ve kendisinden sık sık nakiller yaptığı Râzî'nin aynı ayeti tefsir ederken sözü çok uzattığını görmekteyiz. Ümmetin Hz. Muhammed'in ahirette şefaati olduğu konusunda icma ettiğini, ancak şafaatin sevabı hakeden mü'minlere mi cezayı hak eden büyük günah işleyenlere mi olduğu konusunda ihtilaf olduğunu söyler. Mutezile'nin büyük günah işleyenlere şefaati olmadığını bu ayetin bölümleriyle, şafaatin olmayacağını söyleyen ayetlerle ve hadislerle delillendirmeye çalıştığını söyler. Daha sonra Ehl-i Sünnet alimlerinin büyük günah işleyenlere şafaatin olacağını

² Tabâtabâî, yukarıdaki ayetin tefsirinden sonra şefaati hakkında inceleme yapar, kimlere şefaati edileceğini açıklar. İnsanların tümünün kendi liderleriyle çağrılacağını söyler. (İsra, 17/71) Hak imama uyanların defterinin sağ taraftan verileceğini sapık liderlere uyanların amel defterinin sol taraftan verileceğini belirtir. Kimlerin şefaati edeceği konusunda evrende yer alan bütün sebepler, tevbe, iman, salih amelle ilişkisi bulunan her şey, mescitler, mübarek mekânlar, mü'minler için bağışlama dileyen melekler, hakka şahitlik edenler şefaatiçidir. Ahiretteki şefaati ise kıyamet günü peygamberlerin edeceği şefaattir. Bakara Suresi 143. ayete göre mü'minler de şefaati edecektir. (bk. Tabâtabâî, 1997:1/160-175); Şefaati Ehl-i Bey'ten gelen hadislerle de açıklar: "Benim havzıma inanmayanı Allah havzımın başına getirmeyecektir. Benim şafaatıma inanmayanı Allah şafaatımın kapsamına almayacaktır." "Benim şafaatım ancak ümmetimden büyük günah işleyenler içindir. Muhsin kimselere gelince onların aleyhine kullanılacak bir yol yoktur." İsra Suresi 79. ayetteki

"Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın." ile ilgili şu hadisi nakleder: Kıyamet günü güneş insanların tepesinde kalır, insanlar çok terler. Hz. Âdem'den Nuh, İbrahim, Musa, İsa vb. peygamberlerden şefaati etmesini isterler, en son Hz. Muhammed'e giderler o tüm insanlığa şefaati eder. Müfessir, "övlümüş makam"ın şefaati makamı olduğunun vurgulandığını belirtir. İmam Bakır'dan İmamların Şiilere, Şiilerin de aileleri için şefaati edeceğini nakleder. Şefaati hakkının önce Hz. Muhammed'e sonra Tabâtabâî'ne ait olduğuna dair rivayeti de zikreder. Müfessir, Hz. Ali'den de cennetin sekiz kapısı olduğu bir kapısından peygamber ve siddiklerin diğer kapısından şehitler ve salihlerin, beş kapısından da Şia taraftarı ve sevenlerinin cennete gireceğini, bir kapısından da 'La ilahe illallah' diyen ve kalbinde Ehl-i beyte kin duymayan Müslümanların gireceğini nakleder. Hz. Fatıma'nın şefaati edeceğini de söyler. (Tabâtabâî, 1997:1/175-183)

şefaata ile ilgili ayetleri delil olarak sunar. (Râzî, ts.: 3/55-66).

Mevdûdî ise ayetin İsrailoğullarının ahiret hakkındaki yanlış tasavvurlarına karşı uyarıldıklarını, büyük peygamberlerin torunları oldukları için ebedi kurtuluşa eremeyeceklerini, onların şefaati sayesinde yaptıkları kötü amellerin sonucundan kurtulamayacaklarını, ahirete inananlar gibi cezalandırılacaklarını bildirildiğini söyler. Şefaata hakkında ayrıntılı bir araştırma yapmaz. (Mevdûdî, Tefhîmü'l-Kur'ân, 1997: 1/75).

Ayetlerden anlaşılacağı üzere şefaata kesinlikle vardır. Kıyamet gününde şefaata Allah'a ve yalnızca izin verdiği kişilere aittir. Râzî, Mutezile ile Ehl-i Sünnet arasındaki şefaata ile ilgili tartışma hususlarına tüm ayrıntısıyla değinir, Mutezilenin görüşlerini nakzetmeye çalışır. Ehl-i Sünnetin görüşlerini savunur, şefaata ile ilgili tüm ayetlere yer vermez. Mevdûdî, İsrailoğullarının dedeleri olan peygamberlerin şefaatiyle azaptan kurtulamayacaklarını söylemekle yetinir. Tabâtabâî ise şefaatin olup olmadığı hakkındaki tartışmalara değinir. Şefaata ile ilgili ayetleri şefaatin varlığı konusunda delillendirir. Ayetleri hadislerle tefsir ederken imamların da şefaata edeceğini belirterek, mezhebi görüşünü ortaya koyar. Allâme iki Sünnî müfessire göre Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etme yöntemini daha çok kullanmıştır.

Ruh

Tabâtabâî, "ruh" kelimesinin geçtiği ayetleri bir araya getirerek "ruh"un hangi anlamlarda kullanıldığını zikretmektedir. Canlıyı his, hareket ve irade hususunda kendisiyle güçlendiren ruh hayatın başlangıcıdır. "*Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.*" (İsra, 17/85). "*Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimsenin durumu...*" (En'am, 6/122). "*Allah 'benden başka ilah olmadığı hususunda insanları uyarın ve bana saygıda kusur etmeyin' hükmünü bildirmeleri için kullarından dilediğine emri uyarınca vahyi taşıyan melekler indirir.*" (Nahl, 16/2). Müfessir, bu ayetlerdeki ruh kelimesi ile vahyin kastedildiğini söyler. "*İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı (ruhu) vahyettik.*" (Şura, 42/52) "*Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner.*" (Kadir, 97/ 4). Burada kastedilen canlı ruh ve meleklerin dışındadır. "*De ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve mü'minler için de müjdeci olarak O indirmiştir.*" (Bakara, 2/97). Burada ruh Cibril'e nisbet edilir. "*Uyarıcılardan olası diye onu güvenilir Ruh (Cebrail) senin kalbine apaçık bir Arapça ile indirmiştir.*" (Şuarâ, 26/193-195). "*İman edenlere sebat kazandırın,*

Müslümanlara rehber ve müjde olsun diye rabbın tarafından bir gerçek olmak üzere Kur'an'ı Ruh'u'l-Kudüs'ün indirdiğini söyle." (Nahl, 16/102). Ayetlerde 'ruh' ile kastedilen Cibril'dir. (Tabâtabâî, 1997:13/192). "*İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı (ruhu) vahyettik...*" (Şurâ, 42/52). Ayette ruhun vahyiyle kastedilen Ruh'u'l-Kudüs'ün Resûl'e vahiy inzal etmesidir. "*...Meryem oğlu İsa Mesih ancak Allah'ın Peygamberi Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur...*" (Nisâ, 4/171). Buradaki ruh da vahiydir. (Tabâtabâî, 1997: 13/192). "*..Buluşma günü hakkında (insanları) uyarmak için iradesiyle ilgili vahyi (ruhu) kullarından dilediğine kendi indirir.*" (Mü'min, 40/ 15). Şu ayetlere gelince; "*Melekler ve Rûh (Cebrail), ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir.*" (Meâric, 70/4). "*Biz ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü.*" (Meryem, 19/17). "*De ki: Her kim Cebrail'e düşman ise bilsin ki o, Allah'ın izni ile Kur'an'ı; önceki kitapları doğrulayıcı, mü'minler için de bir hidayet rehberi ve müjde verici olarak senin kalbine indirmiştir.*" (Bakara, 2/97). "*O'nu senin kalbine indiren güvenilir Ruh'tur.*" (Şuarâ, 26/193). "*De ki, O'nu Ruh'u'l-Kudüs indirir.*" (Nahl, 16/102). Müfessir bu ayetlerde kastedilenin Cibril olduğunu söyler. Şu ayetler ise daha farklıdır. "*Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir.*" (Secde, 32/9). "*Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!*" (Hicr, 15/29). Burada genel olarak insana üflenenden bahsedilir. (Tabâtabâî, 13/191-197).

Tabâtabâî, aşağıdaki ayetlerde de 'ruh' ile kastedilenin Nebilere indirilenler olduğunu belirtir. "*Allah kendi emriyle melekleri, kullarından dilediği kimseye vahiy ile «Benden başka ilah olmadığına dair (kullarımı) uyarın ve benden korkun» diye gönderir.*" (Nahl, 16/2). "*Meryem oğlu İsa'ya da deliller verdik. Ve onu, Rûhu'l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik.*" (Bakara, 2/87). "*İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı (Ruhu) vahyettik.*" (Şurâ, 42/52). Allâme, 'ruh'un geçtiği ayetlerin tümünü göz önüne getirerek Kur'an'ı Kur'an ile tefsir eder 'ruh' kelimesi ile kastedilen manaları açıklar. Ona göre, 'ruh' ile vahiy, Cebrail ve insana üflenenden ruh kastedilmiştir. (Tabâtabâî, 1997:13/191-197)³

Müfessirin çağdaşı Elmalılı Hamdi Yazır, aynı ayetin tefsirinde Yahudilerin müşriklere Muhammed'e Ashab-ı Kehf'i, Zülkarneyn'i ve ruhu sorunuz demeleri ile ilgili hadisleri nakleder. Ruh denildiği zaman hareketin, hayatın ve idrakin merkezinin akla geldiğini, hareketin merkezi görüşüne göre maddenin tam karşılığı olarak kuvvet demek olduğunu, bunun ruhun en kapsamlı hali olduğunu, ikincisinin de hayvani hayat olduğunu ve insani hayatta son bulduğunu söyler. İdrak merkezinin ise duyumsamaya yaklaşan basit vicdandan marifet, akıl erdirmeye, ilim, irade

³ Ayeti hadislerle açıklarken *ed-Dürü'l-Mensûr*'da Ahmed, Tirmizi, Nesai, İbnü'l-Münzir, İbn Hibban, Ebu's-Şeyh İzame'de, Hâkim, İbn Müreveyh, Ebu Nuaym, Beyhâkî her ikisi de Delail'de) İbn Abbas'tan şöyle nakletti: "Kureyş yahudilere bize bir şey verin de bu adama soralım" dedi. O'na ruhu sorun dediler. Onlar da sordu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Başka tariklarla Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edildiğine göre: "Sorular Medineli Yahudilerinde bunun üzerine bu ayet indi." Allâme, surenin Mekki olması ve ayetlerin siyak birliğiyle bu rivayetin uyumadığını söyler. İbn Cerir, İbn Münzir, İbn Ebi Hatem, İbn Enbarî, Ebu's-Şeyh, Beyhâkî'nin Ali b. Ebi Talib'den ruh ile ilgili

ayet hakkında şu rivayeti nakleder: "O meleklerden bir melektir, onun yetmiş bin yüzü vardır, her bir yüzün yetmiş bin dili vardır, her bir dilin Allah'ı tesbih ettikleri yetmiş bin lügati vardır." Müfessir, ruhun meleklerden oluşmasını Kur'an ayetlerinin pek çoğunun zahirine uygun bulmaz, bunu ayetlerle delillendirir, bunda ruhun melek olduğunun inkârı vardır diyerek rivayeti reddeder. Konuyla ilgili pek çok rivayeti daha nakleder ve birçoğunun da değerlendirmesini yapar. Yukarıdaki rivayetlerden anlaşılacağı üzere Tabâtabâî, kendisine ulaşan rivayetlerle ayetler, ayetlerin siyaki, zamanı arasında tutarsızlık varsa rivayetleri reddedebilmektedir. (Tabâtabâî, 1997: 13/209).

kelam vb. gibi en yüksek derecelere kadar genel olarak bilinç olaylarının, kısacası manevi bir hayatın aracısı hükmündeki ruh olduğunu belirtir. İnsan nefisini hayvan ruhundan ayıran ve insanî bilgiyi hakka ulaştırarak kendini ve başkasını bildiren bu ruh hakkında "Ona ruhumdan üfürdüm." (Hicr, 15/29) buyurulmuştur. Biz bunu kendisiyle duyar, vicdan, irade, akıl erdirmeye, içsel söz gibi belirtileriyle tanırız. İdrakin merkezi olan ruh, insanın bedensel yaşamında vücuduna üflenen hava, ışık, sıcaklık, gibi, manevi hayatında nefesine üflenen bir öz noktasıdır. Ruhun hakikatini bilme işini, Allah Teâlâ kendisine özgü kılmıştır. (Yazır, 1995: 5/149-152).

Görüldüğü üzere Elmalılı ruhu farklı açılardan ele almakta, kavramı açıklarken konuyla ilgili bir kısım ayeti de tefsirine almaktadır. Ancak Tabâtabâî farklı zamanlarda, farklı şekillerde nazil olan ayetleri Kur'an'ı Kur'an ile tefsir ederek sonuca ulaşma yöntemini kullanmamaktadır. Tabâtabâî, ayetleri ayetler ile tefsir ederek 'ruh' ile hangi manaların kastedildiğini sarıh bir şekilde ortaya koymakta, görüşleri Sünnî ve Şîliğe aykırılık teşkil etmemektedir.

Hüküm

Tabâtabâî, Kur'an'da 'hüküm' kavramının anlamını araştırır. 'Hüküm' sözcüğünün temel anlamının kullanıldığı yerleri inceler, kelimenin önleme, yasaklama olduğunu, belirtir. Ardından 'hüküm' kelimesinin geçtiği ayetleri bir araya getirerek tefsir etme yoluna gider. "Hüküm veren Allah'tır. O'nun hükmünün ardına düşüp onu iptal edecek kimse yoktur." (Ra'd, 13/41). "Bir şeye hükmetti mi, ona sadece ol der, o da hemen olur." (Bakara, 2/117). "Büyüklük taslayanlar ise şöyle derler: Biz hepimiz ateşin içindeyiz. Şüphesiz Allah, kullar arasında (böyle) hüküm vermiştir." (Mü'min, 40/48). Müfessire göre hüküm, yasama meselesiyle ilintiliyse, kanun koyma ve mevlevî (yönetmelik) hüküm anlamını ifade eder. Yüce Allah bu hususla ilgili olarak şöyle buyurur: "İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat'ın yanlarında dururken..." (Mâide, 5/43). "Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?" (Mâide, 5/50). Peygamberlere izafe edilerek kullanıldığı zaman yargı anlamını ifade eder. Bu, yüce Allah'ın onlara bahsettiği ilâhî bir makamdır. "Onların aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen gerçekten ayrılıp onların keyiflerine uyma." (Mâide, 5/48). "İşte onlar, kendilerine kitap, hüküm (yargı yetkisi)... verdiğimiz kimselerdir." (En'am, 6/89). Bazı ayetlerde peygamberlere kanun koyma anlamında hüküm yetkisinin verildiği yönünde bir işaret veya delâlet vardır. Örneğin İbrahim Peygamber'in a.s. duasını içeren ayette şu ifadeler yer verilmiştir: "Rabbim bana hüküm ver, beni salihlere kat." (Şuarâ, 26/83). Peygamberlerin dışındaki insanlara gelince, onlara yargılama anlamında hüküm izafe edilmiştir: "İncil sahipleri, Allah'ın onda indirdiği ile hükmetsinler." (Mâide, 5/47). Yine kanun koyma anlamında hüküm izafe edilmiştir; ancak yüce Allah böyle bir şeye kalkışmalarından dolayı insanları yermiştir: "Allah'ın yarattığı ekinlerden ve hayvanlardan Allah'a pay ayırıp, zanlarınca, 'Bu Allah'a, bu da ortaklarımız.' dediler... Ne kötü hüküm veriyorlar!" (En'am, 16/36). "Senin sözün elbette haktır ve sen hâkimlerin hâkimisin." (Hüd, 11/45). Bu ayet, içinde yer aldığı konunun akışı itibarıyla sözü yerine getirme ve hükmü uygulama anlamına gelen hüküm kapsar niteliktedir. (Tabâtabâî,

1997: 7/262-264). Allâme, bütüncül bakış açısıyla Kur'an'ı Kur'an ile tefsir ederek 'hüküm'ün kanun koyma, yargı, sözü yerine getirme ve hükmü uygulama anlamında kullanıldığını belirtir. Bu yorumu herhangi bir mezhebi görüşü yansıtmamaktadır.

Mevdûdî, En'am Suresi 16/89. ayetin tefsirinde peygamberlere; kitap-hidayet, hüküm-hidayet ve peygamberlik verildiğini söyler. Hükmün hidayeti anlama duygusu ve ilkelerin hayata uygulama kapasitesiyle hayatın sorunları hakkında doğru görüşler sahibi olmaya yönelik Allah vergisi yetenek olduğunu söylemekle yetinir. (Mevdûdî, 1997: 1/573) Tabâtabâî gibi ayetlerle ayetleri açıklamaz. Her müfessirin ayrı bir tefsir metodu vardır. Tabâtabâî ayetleri ayetlerle tefsir etme yöntemini sıklıkla kullanmaktadır.

Kalplerin Hasta Olması

Tabâtabâî, "kalplerin hasta olmasının anlamı üzerine" Kur'anî bir araştırma yapar. "Kalplerinde hastalık bulunanların "başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların dostluklarını kazanmaya çalıştıklarını görürsün.." (Maide, 5/52) ayetinden hareketle kalpler için hastalık ve sıhhatin söz konusu olduğunu ifade eder. Bu durum, kalplerin fitratın dosdoğru çizgisinden saptığını, normal davranışların dışına çıktığını ve dosdoğru yoldan uzaklaştığını gösterir. "Münafıklar ve kalplerinde hastalık olanlar, 'Allah ve Resulü bize ancak aldatmak için vaadde bulunmuşlar' diyorlardı." (Ahzâb, 33/12). "Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunan kimseler, 'bunları dinleri aldatmış' diyorlardı." (Enfâl, 8/49). Allah şeytanın verdiği bu vesveseyi kalplerinde hastalık bulunanlar ile kalpleri katı olanlara bir imtihan vesilesi kılmak için böyle yapar..." (Hac, 22/53; Tabâtabâî, 1997: 5/387).

Müfessire göre "kalbin hasta olması" kuşku ve tatminsizliğe müptela olmasıdır. Bu kuşku imana şirkin karıştırılmasıdır. Kuşkuya düşen bir kalp, dinsel inanca sağlam bir şekilde bağlı kalıp dinginliğe ulaşamaz. Kalplerinde hastalık bulunanlar, zayıf imanlı kimselerdir. Kalbin sağlıklı olması da, onun fitratın çizgisi üzere kalıcı olmasını, dosdoğru yol üzere bulunmasını ifade eder.

Tabâtabâî kalplerinde hastalık bulunanların münafıklardan ayrı bir grup olduğunu da söyler. Münafıklar, dilleriyle inandık diyen, ama kalpleri inanmayan kimselerdir. Salt küfrün kalbin hasta olduğunu değil ölü olduğunu gösterdiğini belirtir. "Ölü iken kendisini dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışıktı verdiğimiz kimse..." (En'am, 6/122). "Ancak işitenler çağrıya gelir; ölümlere gelince, Allah onları diriltir." (En'am, 6/36) ayetlerinde olduğu gibi. "Bu kişiler, münafıklardan farklı olup dış görünüşleriyle mü'minlerden, iç dünyalarıyla da kâfirlerden yararlanmaya çalışırlar.

Müfessir, 'kalplerinde hastalık bulunanlar' için de "münafıklar" niteliğinin kullanıldığını, bunun onların iç dünyalarının münafıklar gibi iman letafetinden yoksun olduğunu vurgulamaya dönük olduğunu söyler. Bakara Suresi'nde yer alan, "İnsanlardan öyleleri vardır ki, inanmadıkları hâlde 'Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler... Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını artırdı..." (Bakara, 2/8,20) ayetleri ise "onların kalplerinin haktan şüphe ederek sonunda hakkı inkâra kadar vardığını, başlangıçta kalplerinde hastalık

bulunanların kuşku içinde olan kimseler olduğunu, Allah'ın hastalıklarını artırdığını, günahlarla hastalığa sürekli katkıda bulunması sebebiyle kalp hastalığının fiziki bir hastalık gibi arttığını ve kişiyi helâke sürüklediğini belirtir." Bu hususta yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını artırmıştır.*" Başka bir ayette de şöyle buyrulur: "*Herhangi bir sure indirildiğinde... Kalplerinde hastalık olanların ise, pisliklerine pislik katmış (küfürlerini artırmış), böylece kâfir olarak ölüp gitmişlerdi.*" (Tevbe, 9/124-125). Bir diğer yerde şöyle buyuruyor: "*Sonra kötülük edenlerin sonu çok kötü oldu. Çünkü Allah'ın ayetlerini yalanladılar. Ve onlarla alay ediyorlardı.*" (Rûm, 30/10). Daha sonra yüce Allah, kendisine imanın, bu hastalığın tedavisi olduğunu açıklıyor ve şöyle buyuruyor: "*İmanlarından dolayı Rableri onları hidayete erdirir.*" (Yûnus, 10/9). Konuyla ilgili olarak bir başka ayette de şöyle buyuruyor: "*Güzel söz O'na çıkar, iyi amel de onu yükseltir.*" (Fâtır, 35/10).

Müfessir ilgili ayetleri bir araya getirerek kalplerinde hastalık bulunanların münafıklardan farklı olan zayıf imanlı kimseler olduklarına, ancak bu özelliğin münafıklar için de kullanılmış olduğuna değinir. Kalbinde hastalık bulunan kimse, hastalıktan kurtulmak istiyorsa, Allah'a tevbe etmeli, salih düşüncelerle ve salih amellerle düşünüp öğüt almaya çalışmalıdır. (Tabâtabâî, 1997: 5/387-388-389).

Kurtubî ayette geçen hastalığı şüphe ve nifak olarak anlar. Bu kişiler, Yahudi ve Hristiyanların dostluklarını ve yardımlarını kazanmak için koşuturup dururlar. Ya bize geçmeyen kıtlığın gelmesi ya da Yahudilerin Müslümanlara karşı zafer kazanması, Muhammed'in a.s. işinin devam etmemesi ile zamanın aleyhimize dönmesinden korkarız derler. 'Fetih'in manasına dair rivayetler nakleder. (Kurtubî, 1964: 6/217-218).

Kur'an Yolu Tefsiri, 'kalplerinde hastalık bulunanlar'dan maksadın inanmadıkları halde Müslüman görünen münafıklar olup ayette bunların Yahudi ve Hristiyanlarla olan ilişkilerine değinildiğini belirtir. Cahiliye döneminde Arabistan'daki Yahudi ve Hristiyanlar ekonomik bakımdan putperest Araplardan daha iyi olduklarından, Medine'deki Yahudilerse verimli topraklara sahip ve ticarete hakim olduklarından halkın üzerinde ekonomik baskı oluşturmakta, siyaseti de etkilemektedirler. Medine'deki münafıklar, bir mücadele Müslümanların yenilgisiyle sonuçlanırsa Yahudi ve Hristiyanlara sığınabilmek için ilişkilerini sürdürmektedirler. (Karaman ve ark., 2017: 2/294).

Bizce ayetlerde 'kalplerinde hastalık bulunanlar' ile kasıt, imanı zayıf olanlar, münafıklar, iman gereğini yapmayanlar, menfaatlerinin peşinde koşan, gücün kimde oluşuna göre saf değiştirenlerdir. Tabâtabâî ve Kurtubî ayetteki 'hastalık'ın şüphe olması konusunda görüş birliği içerisindedirler. Tabâtabâî, 'kalplerinde hastalık bulunanlar' kelimesinin geçtiği ayetlerin her birinden istifade ederek Kur'anî araştırma yapar ve ayetlerden hareketle genel Sünnîliğe de ters düşmeyen sonuçlara ulaşır. Kurtubî ve Kur'an Yolu tefsiri ise ayeti siyak sibakından hareketle tefsir eder, kelimenin geçtiği diğer ayetlere yer vermezler.

Tevhid

"Tevdid, 'bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek'tir. Karşısı ise şirk'tir." (Özler, 2012: 41/22-24) Tabâtabâî, tevhid meselesini meselelerin en derin boyutlusu, tasavvur ve idrak edilmesi en zor olanı olarak niteler. Akılların bu meseleyi idrak edip onaylama konusunda farklılık gösterdiklerini belirtir. Bu farklılığın yüce Allah'ın birliğini kavramada da görüldüğünü, insanların putları, heykelleri Allah'a ortak koştuklarını, bunlara Allah'a kulluk eder gibi tapmış olduklarını belirtir. "*Bu yalancı bir sihirbazdır.*" "*İlahları bir tek ilah mı yaptı?..*" (Sâd, 38/4-5). Bazılarının Kur'an'ın tevhit çağrısını sayısal çokluğun karşısı olan sayısal birlik çağrısı olarak telakki ettiklerini söyler. Şu ayetlerde olduğu gibi. "*İlâhınız tek bir ilâhtır, O'ndan başka ilâh yoktur.*" (Bakara, 2/163). "*O diridir, O'ndan başka ilâh yoktur.*" (Mü'min, 40/65). "*Bizim ilâhımız da, sizin ilâhınız da birdir.*" (Ankebût, 29/46) ayeti gibi pek çok ayet de Allah'a kullukta ayrılığa düşmeyi reddeder. (Tabâtabâî, 1997: 6/86-87).

Müfessire göre Allah yenilemeyen güç sahibi olduğu için, kendisi hakkında sayısal anlamda birlik veya çokluk tasavvur edilemez. Şu ayetlerde olduğu gibi: "*O, birdir, her şeye boyun eğdirendir.*" (Ra'd, 13/16). "*..Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir.. Hüküm ancak Allah'a aittir. O kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir.*" (Yûsuf, 12/40). "*Her şeye boyun eğdiren tek bir Allah'tan başka ilâh yoktur.*" (Sâd, 38/65). "*Eğer Allah çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından dilediğini seçerdi. O bundan uzaktır, yücedir. O bir ve her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan Allah'tır.*" (Zümer, 39/4). Tabâtabâî'ye göre, "bu ayetlerin akışı birliğin karşısı olan her birliği reddeder. Yüce Allah zatında, sıfatında ve fiilinde asla ve asla hiçbir şeyin baskısı altında değildir. Aksine güç sahibi olan, her şeye boyun eğdiren O'dur. O, hiçbir şeyde sınırlandırılmış değildir. O, üzerine yokluk gölgesi düşmeyen bir varlıktır; O batıla maruz kalmayan bir haktır; ölüme bulaşmayan bir diridir; cahilliğin sızmasına uğramayan bir bilendir; âcizliğe yenik düşmeyen bir güçlüdür; hiçbir yönü başkasının mülkiyeti altında olmayan bir malik ve bir egemendir; zilletle hiç ilgisi olmayan bir azizdir. O her yönüyle işte böyledir. Böylece O, her türlü kemâlin katıksızına sahiptir." "*İyi bilin ki, onlar Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır.*" (Fussilet, 41/54). Kesin aidiyet içerikli, bu anlama işaret eden ve yüce Allah'ın sıfatlarını bildiren ayetlerin bütünü bu anlama delâlet eder. "*O kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. En güzel isimler O'nundur.*" (Tâhâ, 20/8). "*...O gün onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu bileceklerdir.*" (Nûr, 24/25). "*O diridir, O'ndan başka ilâh yoktur.*" (Mü'min, 40/65). "*O her şeyi bilen ve her şeye gücü yetendir.*" (Rûm, 30/54). "*Güç bütünü ile Allah'a mahsustur.*" (Bakara, 2/165). "*Mülk ve hamd ona mahsustur.*" (Teğâbun, 64/1). "*İzzet bütünü ile Allah'a mahsustur.*" (Yûnus, 10/65). "*Hak (gerçek), Rabbinden gelendir.*" (Bakara, 2/147). "*Siz Allah'a muhtaçsınız, Allah'ın ise hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.*" (Fâtır, 35/15). "*O sözde ilâhlar kendileri için ne bir zarara ve ne de bir yarara maliktirler. Ne ölüme maliktirler, ne hayata ve ne de yeniden diriltmeye.*" (Furkan, 25/3). Tabâtabâî, bu ayetlerin tüm kemâl sıfatlarının yüce Allah'a mahsus olduğunu, O'nun dışındakilerin ise O'nun verdiğinden başka bir şeyleri olmadığını belirttiğini söyler. Sayısal

birliği yüce Allah'tan nefyeden, uzaklaştıran anlamın bu olduğunu belirtir. (Tabâtabâî, 1997: 6/88-89).

İhlas Suresi tevhidi en iyi anlatan surelerden birisidir. "De ki: O Allah bir tektir. Allah sameddir. O'ndan çocuk olmamıştır. Kendisi de doğmamıştır. Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." (İhlas, 112/1-4). Müfessir, "ehad=bir" kelimesinin Allah'ın varlığının herhangi bir şekilde bir veya birden çok benzerini farz etmenin mümkün olmadığını ifade ettiğini, yüce Allah'ın bu "bir"i ilkin "samed" olmakla, "doğurmamışlık"la, üçüncü olarak "doğurulmamışlık"la ve dördüncü olarak da "hiçbir dengi bulunmamak"la nitelediğini ifade eder. Allah belirtilen sınırlılık ve yoksunluktan uzaktır. Şu ayetlerde buyrulduğu gibi: "Allah onların nitelendirdiği şeylerden uzaktır, yücedir." (Sâffât, 37/159-160). "İnsanların bilgisi O'nu kuşatamaz." (Tâhâ, 20/110; Tabâtabâî, 1997: 6/90).

Tabâtabâî, yüce Allah'ın sınırdan ve kayıttan münezzehe olduğunu, bu anlamdaki birliğin Hristiyanların teslis dogmasını reddettiğini, Kur'an öğretisinin Allah'ın zatı ve sıfatları ile ilgili olarak hiçbir şekilde çokluk ve bölünmeyi kabul etmediğini, Allah'ın zatının sıfatlarının aynısı olduğunu, Allah'ın ortak koşanların koştukları ortaklardan münezzehe olduğunu, mülkün sahibi olduğunu ifade eder. Şu ayetlerde anlatıldığı gibi: "...Ayrı ayrı ilahlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hakimiyet sahibi olan tek Allah mı?" "Siz Allah'ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlere (düzmece ilahlara) tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir..." (Yûsuf, 12/39-40). "... De ki: Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O birdir, mutlak hakimiyet sahibidir." (Ra'd, 13/16). "...Bugün mülk (hükümlerlik) kimindir? Tek olan her şeyi kudret ve hakimiyeti altında tutan Allah'ındır." (Mü'min, 40/16). "...Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan bir Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur." (Sâd, 38/65). "Eğer Allah çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından istediğini seçerdi. O bundan uzaktır, yücedir. O bir ve her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan Allah'tır." (Zümer, 39/4), (Tabâtabâî, 1997: 6/90-91).

Müfessir, tevhitte ilgili birçok ayeti zikreder, sözü uzatır. Ancak ayetlerden hareketle Allah'ın zat ve sıfatlarındaki birliği, güç ve kuvvetini, denginin olmadığını geniş bir şekilde izah eder. Tevhidin zıddı şirk koşmanın yersizliğine değinir. Muhatabının zihninde bu inancı sağlam bir zemine oturtur, muhatabını emrolunduğu gibi dosdoğru olmaya yönlendirir. Ulaştığı sonuçlar Sünnî bakış açısıyla uyum içerisindedir. Bu konudaki açıklamalarında herhangi bir mezhepsel yaklaşımını görmemekteyiz.

İbn Kesîr, Bakara 2/163. ayetin tefsirinde Allah Teâlâ'nın ilahlıkta tek olduğunu, ortağının, denginin olmadığını bilakis kendisinden başka ilah olmayan Allah'ın vahid, ehad, ferd, samed olduğunu, O'nun rahman ve rahim olduğunu belirtir. İsm-i azamın bu ayette ve "elif lam mim Allahtan başka ilah yoktur o diridir ve kayyumdur" ayetinde olduğunu söyleyen hadisi nakleder. İlahlık tekliline deliller zikreder. Sonraki ayeti Allah'ın yeri, göğü, geceyi, gündüzü, insanların faydalanması için denizde yüzen gemiyi, gökten su indirip onunla yeryüzünü diriltmesini... vahdaniyete delil kabul eder. (İbn Kesîr, ts.: 1/201). Her müfessirin tefsirinde kullandığı kendisine has bir yöntemi vardır. İbn Kesîr, tefsirde rivayet yöntemini takip eder ve kısa açıklamalar yapar. Tabâtabâî gibi ilgili

pek çok ayeti bir araya getirerek ayetleri yorumlama yoluna gitmez.

Adalet

Adalet, Kur'an ve hadislerde "düzen, denge, denklik, eşitlik, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yolu izleme, takvaya yönelme, dürüstlük, tarafsızlık" gibi anlamlarda kullanılmıştır. Aynı zamanda "başkalarının gelişi güzel istek ve telkinlerinden etkilenmeyen istikrarlı bir doğruluk ve ahlak kanununa itaatle gerçekleşen ruhi denge ve kemaldır." (Çağrı, 1988: 1/344)

Müfessir, adalet konusunu ayetlerden hareketle inceler. Yüce ve alçak tutumlar ile ifrat ve tefrit kutupları arasında itidal ve ortalama nokta anlamına gelen adaletin insan toplumlarında, gerçek değeri ve büyük bir ağırlığı olduğunu belirtir. Sosyal hayatta davranışlarına güven duyulacak, orta yolu benimsemiş, kanunları, geçerli gelenekleri ve ahlâk kurallarını pervasızca çiğnemekten kaçınacak, hükümet yargı ve şahitlik gibi çok sayıda alanda umursamazlığa ve laubaliliğe kapılmayacak mutedil fertlere ihtiyaç olduğunu söyler. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurur: "...İçinizden iki adil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın." (Talâk, 65/2). "Ey inananlar! Sizden birinize ölüm gelip çatınca, vasiyet edeceği zaman aranızda olması gereken şahitlik, sizden adalet sahibi olan iki kişinin şahadetidir." (Mâide, 5/106). Müfessir, her iki ayette de mü'minlere hitap edildiğini, söz konusu iki şahidin mü'minlerden ve adil kişilerden olmasının şart koşulmasının bu şahitlerin mutedil ve ortalama bir durumda olmaları demek olduğunu söyler. Ona göre, şahitlerin mutedil olmaları dindarlıklarına güvenilir, büyük günah sayılan kötülüklerden sakınan kimseler olmalıdır. Yüce Allah, "Eğer size yasaklanan günahların büyüklerinden kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere koyarız." (Nisâ, 4/31) buyurur. "Namuslu kadınlara zina isnad edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin..." (Nur, 24/4). "Şahitlerden razı olduğumuz..." (Bakara, 2/282) ayeti de adaletli olmayı şart koşan ayetlerdendir. "Razı olma" dinî toplumun vereceği bir rızadır. Dinî toplum ise dine dayanması hasebi ile sadece din alanındaki davranışları güvenilir olan kimselere onay verir. Fıkıh alanında söz konusu olan adalet, çevrenin görüşüne göre büyük günahlardan caydırıcı bir nefis yapısına sahip olmaktır. Ahlâkî adalet ise, gerçek anlamda insanda kökleşen bir meleke demektir. (Tabâtabâî, 1997: 6/203-205).

Müfessir ayetleri yorumladıktan sonra Ehl-i Beyt İmamlarının bu konudaki görüşlerini nakleder. Cafer Sadıktan adil kişinin özelliklerini aktarır. "İffetlilik, karnına, edep yerine, eline ve diline hâkim olması ile içki, zina, faiz, ana-babaya asi olmak, savaştan kaçmak gibi Allah'ın cehennem azabı ile tehdit ettiği büyük günahlardan kaçınması ile tanınır." Namazlarını devamlı olarak vakitlerinde ve cemaatte kılmaları esastır. Kabilesi ile mahallesindekiler 'kişinin kötülüğünü görmedik, her zaman namazlarını cemaatle kılıyor' derse işte bu onun şahitliğini geçerli kılar ve o Müslümanlar arasında adil bir kişi olarak kabul edilir. Peygamberimiz s.a. cemaatten geri kalanları evleri ile birlikte yakmayı düşünmüştür.' Tabâtabâî'ye göre bu rivayet adaletliliği Müslümanlar arasında temel bir ilke olarak kabul etmekte ve nefsi olan bu sıfatın varlığını gösteren belirtinin Allah'ın haram

kıldığı şeylerden kaçınmak ve yasaklanan nefsanî arzulardan uzak durmak olduğunu açıklamaktadır. İmam Rıza "kim fitrat üzerine doğar ve nefsinin salihliği ile tanınırsa, şahitliği caizdir." der. İmam Cafer Sadık "zayıf kimseler, iffetli ve günahlardan sakınan kişiler oldukları takdirde şahitlik etmelerinde sakınca yoktur." der. İmam Bâkır, dindarlığına güvenilen kimselerin arkasında namaz kılmayı tavsiye eder. Müfessir, naklettiği rivayetlerin yukarıdaki açıklamaları teyit ettiklerini belirterek konuyu sonlandırır. (Tabâtabâî, 1997: 6/205-207).

Müfessir şahitlikte adil olma ile ilgili ayetleri bir araya getirerek, "adalet" kelimesini Kur'an-ı Kerim bütünlüğü içerisinde açıklamakta, kapsamlı sonuçlara ulaşmaktadır. İmamlardan gelen rivayetlerle adil şahitlerin özelliklerini sıralamıştır. Allah Teala'nın emrettiği adalet, eşitlik, tarafsızlık, hak edene ettiğini verme; devletleri, toplumları ayakta tutmakta, uzun ömürlü yapmaktadır. Adaletin olmadığı yerde zulüm, haksızlık, cinayet, adam kayırma vb. vukua gelecektir. Ayetleri ayetlerle ve hadislerle tefsiri hem Şii hem de Sünnî perspektife uygundur.

Sâbûnî, Maide, 5/106. ayetin tefsirinde mü'minlerden birine ölüm yaklaşırsa ve alametleri zuhur ederse adaletli iki şahidin veya müslümanların dışındakilerin, kişinin vasiyetine şahitlik etmesi gerektiğini, vasiyete Müslüman adil iki şahit veya müslümanlardan iki şahit bulunmazsa gayr-i müslim iki kişinin şahitlik edeceğini belirtir. Müfessir, Ebu's-Suud'dan varis, şahitlerin ihanetinden ve şahitlikleri konusunda şüphelenirse o iki şahidi hapsedmesi ve Allah'a yeminlerini dünya karşılığında değiştirmedikleri, yemin ettikleri kişi kendilerine yakın olsa da mal için ve yalan yere yemin etmedikleri, şahitliği gizlemedikleri hususunda yemin etmelerini istemeleri ile ilgili görüşler nakleder. (Sâbûnî, 1997: 1/3141-342).

Sâbûnî, Talak Suresi 2. ayetteki "sizden iki adil şahitlik etsin" kısmı ile ilgili olarak boşanma ve ric'at esnasında dini ve emaneti hususunda güvenilir adalet ve istikamet ehlinde iki şahidi şahit gösterin der. Bahir'den bu şahitliğin Ebu Hanife'ye göre mendup, Şafii'ye göre ric'atte vacip, ayrılıkta mendup olduğunu nakleder. Önceki pasajda olduğu gibi Sâbûnî, tefsiri ayetin içeriğini açıklayarak, siyak-sibak ilişkisine odaklanarak yapar. Adaletle ilgili ayrıntılı bir açıklama yapmaz. (Sâbûnî, 1997: 3/376).

Nuh a.s.

Allah Teala c.c. peygamber kıssalarını tek bir surede anlatmamıştır. Nuh kıssası, bir surede özet halinde başka surelerde ise ayrıntılı olarak anlatılmış, öncekinde kapalı kalan konular başka ayetlerde açıklığa kavuşturulmuştur. Tabâtabâî, Hud Suresi 11/36-49. ayetler arasında Nuh kıssasını ele alır, ayetleri diğer surelerdeki ayetlerle bir bütün haline getirerek geniş bilgiler verir. "Nuh'a vahyolundu ki: "Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka artık hiç kimse iman etmeyecek. O halde onların yapmakta oldukları şeylerden dolayı üzülme!" "Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemi yap, zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır!" (Hûd, 11/36-37). Ayetlerin devamında gemiyi yapma süreci, kavminin kendisi ile alay etmesi, gemiye tüm cinslerden birer çift alınması, iman edenlerin gemiye binışı, oğlunun gemiye davet etmesine rağmen oğlunun kurtulacağını düşünerek binmemesi, yeryüzünün suyunu çekmesi, geminin Cudi dağına

konması konu edinilir. Kıssada temas edilmeyen diğer hususlara da temas eder. 950 sene sonrasında Hz. Nuh'un kavminden ümit kesmesi sonucu Kamer Suresi'nde ve Nuh Suresi'nde yer alan beddualarına değinir. "Rabbim! Ben yenildim, yardım et." (Kamer, 54/10). "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden bir tek kişi bırakma. Çünkü eğer onları bırakırsan, kullarını saptırırlar ve yalnız ahlâksız ve nankör evlâtlar doğururlar." (Nuh, 71/10; Tabâtabâî, 1997: 10/212).

Müfessir, rivayetlere değindiği bölümde İmam Muhammed Bâkır'ın "O'nunla birlikte pek az kişi iman etmişti", "onlar sekiz kişi idi." dediğini nakleder. Nuh kıssası üzerine Kur'anî, rivaî, tarihî ve felsefî bir inceleme yapar. Kur'an'da Nuh kıssasını, peygamber oluşunu, Nuh'un a.s. din ve şeriatını bütüncül bir şekilde ele alır. Nuh Peygamber kavmini Allah'ın birliğini kabul etmeye, O'na koşulan ortakları reddetmeye, Allah'a teslim olmaya, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya, namaz kılmaya adaleti ve eşitliği gözetmeye, kötülüklerden ve çirkin şeylerden uzak durmaya, doğru konuşma ve verilen sözde durmaya çağırıştır. (Hûd, 11/25-26). Kendisi önemli bir işten önce yüce Allah'ın adını andığı nakledilen ilk insandır. (Hûd, 11/41). Fakat kavmi ona, inatla ve büyüklük taslayarak karşılık verir. (Hûd, 11/27). O, çağrısını arttırdığı oranda onlar azgınlıklarını ve kâfirliklerini arttırlar. O, dokuz yüz elli yıl Allah'ın dinine çağırır, ona sadece ailesi ve diğerlerinden çok az sayıda kişi inanır. Sonunda kavminin iman edeceğinden ümidini keser ve bu durumu Rabbine şikâyet eder. Allah ona o güne kadar iman edenler dışında kavminden başka iman eden olmayacağını vahyeder. (Hûd, 11/36) ve onlar yüzünden üzülmemesini emreder. Nuh a.s. onların helâk edilmeleri ve son kişiye kadar yeryüzünün onlardan temizlenmesi için beddua eder. Allah O'na vahyi uyarınca bir gemi yapmayı vahyeder. Nuh a.s. da gemiyi yapmaya başlar. Bu sırada grup grup yanından gelip geçen kavmi onunla alay eder. (Hûd, 11/38). Gemi yapımı tamamlanıp da Allah'ın emri gelerek tandırdan su fişkırmaya başlayınca, yüce Allah Nuh Peygamber'e a.s. her canlı türünün bir çiftini, boğulmaları daha önce hükme bağlanmış olan eşi ile gemiye binmeyi reddeden oğlu dışında kalan aile fertlerini ve mü'minleri gemiye bindirmesini vahyeder. Yüce Allah Nuh Peygamber, kendisi ve beraberindekiler gemiye yerleşince, "Bizi zalim topluluktan kurtaran Allah'a hamdolsun." ve "Rabbim! Beni bereketli bir yere indir; kuşkusuz, sen indirenlerin en iyisisin." (Mü'minûn, 23/2, 29) demesini emreder.

Tufan yeryüzünü kaplayıp insanları boğunca (Sâffât, 37/77) yüce Allah yeryüzüne suyunu yutmasını ve göğe suyunu tutmasını emretti. Bunun üzerine sular çekildi ve gemi Cudi dağı üzerine oturdu ve bu sırada, "Zalimler topluluğu Allah'ın rahmetinden uzak olsun!" denildi. Allah, Nuh Peygamber'e a.s. "Katımızdan sana ve beraberindekilerden bazı ümmetlere yönelik esenlik ve bereketler ile (gemiden) in." diye vahyetti. Allah ona bütün âlemler üzerinde seçkinlik tanımış (Al-i İmrân, 3/33), onu iyilik edenlerden saymış (En'âm, 6/84; Sâffât, 37/80), onu çok şükreden bir kul diye adlandırmış (İsrâ, 17/3), mü'min kullarından saymış (Sâffât, 37/81) ve salih kul diye adlandırmıştır. (Tahrîm, 66/10; Tabâtabâî, 1997: 10/237-238-241).

Müfessir, üslubu gereği Nuh kıssasını Kur'an'dan bütüncül bir şekilde nakletmekte, kıssanın konulu tefsirini

yapmaktadır. Daha sonra ise kıssayı Tevrat'tan nakletmekte ve Kur'an ile kıyaslamakta, Tevrat'taki tutarsızlıkları dile getirmektedir. Kur'an'da hanımı ve oğlu hariç inananların gemiye bindiği söylenirken Tevrat'ta tüm ailesinin, oğullarının gemiye binip kurtulduğu söylenir. Kur'an'a göre Nuh'un peygamberlik süresi dokuz yüz elli sene iken Tevrat'ta tüm ömrü dokuz yüz elli senedir. (Tevrat, Tekvin Kitabı, Bap 9; Tabâtabâî, 1997: 10/241-246).

Tabâtabâî, çeşitli milletlerin tarihlerinde ve destanlarında tufan olayına değinir. Tufanın meydana geldiği yerde yaşayan Keldanilerden gelen bilgilerin Tevrat'a en yakın olduğunu söyler. Yunan filozofu Eflatun'un, eski Fars filozoflarının da yeryüzünü kaplayıp bütün canlıları boğan bir tufandan söz ettiğini aktarır. Mecusilere göre bu tufan sadece Irak bölgesini etkilemiştir. Eski Hintliler de hurafe şeklinde yedi Tufan olayının meydana geldiğinden söz ederler. Brahmanlar da Mecusiler gibi bütün Hint kıtasını kaplayan bir tufan olayının meydana geldiğini kabul etmezler. Japonlar, Çinliler, Brezilyalılar ve Meksikalılar da birden çok tufan olayından bahsetmişlerdir. Bütün bu rivayetler, bu tufanların insanların zalimliklerine karşılık Allah tarafından verilmiş cezalar oldukları konusunda aynı görüştedirler. (Tabâtabâî, 1997: 10/246-248).

Tabâtabâî, daha sonra Nuh peygamberin ulu'l-azm peygamberlerden olup bütün insanlara gönderildiğini şu ayetlerle delillendirir. "*Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden bir tek kişi bırakma.*" (Nuh, 71/26). "*Bugün Allah'ın merhamet ettiği kimseler hariç, (hiç kimseyi) O'nun emrinden koruyacak bir şey yoktur.*" (Hud, 11/43). "*Biz yalnız onun (Nuh'un) soyunu kılıcı kıldık.*" (Sâffât, 37/77). "*Dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size din kıldı.*" (Şûrâ, 42/13) ayetinde Peygamberimize s.a.v lutufta bulunduğunu vurguluyor. Bu kitap, şariat içeren ilk semavî kitaptı. Ona göre, tufan afeti bütün yeryüzünü kaplamıştır. Bunun delili de ilk üç ayettir. Nuh Peygamber'in peygamberliğinin genel oluşu, azabın da genel olmasını gerektirir. "*Bugün Allah'ın merhamet ettiği kimseler hariç, (hiç kimseyi) O'nun emrinden koruyacak bir şey yoktur.*" Tufanın genel olduğunu Allah'ın Nuh Peygamber'e her canlı türünün birer çiftini gemiye alması yolundaki iki yerde zikredilen emri de gösterir. Müfessir, tufan yeryüzünün belli bir bölgesine olmuştur diyen *el-Menâr* Tefsiri yazarını tenkit eder. Cudi dağının nerede olduğu ile ilgili rivayetleri zikreder. (Tabâtabâî, 1997: 10/248-258-259-277).

Anlaşılabacağı üzere müfessir kıssa ile ilgili tüm ayrıntıya değinmiştir. Kur'an ve Tevrat'ı kıyaslamış, tufanın yeryüzünün tamamında olduğuna dair deliller getirmiş, tufanın diğer milletlerin tarihlerinde alınıp biçimine kadar derin bir araştırma yapmış, okuyucusuna doyurucu bilgiler vermiştir.

Zemahşerî, Keşşâf'ta Hud, 36-46 ayetlerini tefsir ederken ayetlerin açıklamasını yapar. Hz. Nuh'un gemiyi iki senede yaptığı, boyunun üç yüz zira, eninin elli zira, yukarıya doğru boyunun otuz zira olduğu, başka rivayette boyunun 1200 zira, eninin altı yüz zira olduğu, üç katlı olduğu, bu katlara hangi canlıların alındığı, oğlu ve hanımının iman etmedikleri için gemiye binmedikleri ve helak olduklarını belirtir. (Zemahşerî, 1987: 2/392-401) Zemahşerî, Nuh Suresi'ni tefsir ederken sadece surede yer

alan ayetleri açıklamıştır. (Zemahşerî, 1987: 4/615-622) Zemahşerî'nin her iki pasajda da ayetleri açıklamakla yetindiğini, konu ile ilgili diğer ayetlere değinmediğini müşahade ederiz.

Kur'an Yolu Tefsiri, Hûd Suresi'nin 25-26. ayetlerinin tefsirinde Nuh'un a.s. Şit'in neslinden olduğu, adının kırk üç yerde geçtiği, beş büyük peygamberden biri olduğu, 950 yıl yaşadığı, kavmini Allah'ın dinine uzun yıllar davet ettiği, tebliğe son vermezse taşıyarak öldüreceklerini söylemeleri ve Hz. Nuh'un 'yenik düştüm, yardımını esirgeme' (Kamer, 54/10) diye dua ettiği ayetlere temas eder. Kavminin kendisini yalancılıkla suçlamaları üzerine 'benimle onların arasındaki durumu sen hükmünle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki mü'minleri kurtar.' diye dua eder. Tufan kopar kendisi ve ona inananlar gemiye binerek kurtulur. Tefsir, 36-37. ayetler açıklanırken ilgili bazı ayetlere kısaca değinir. (Karaman ve ark., 2017: 3/163-164-171). Zemahşerî ve Kur'an Yolu Tefsiri, Tabâtabâî gibi ilgili ayetlerden hareketle tüm kıssayı ayrıntılandırma yoluna gitmemiş, kısaca açıklamakla yetinmişlerdir. Kıssayı ayrıntılı bir şekilde ele aldıkları yerler olmuştur da burada kısaca geçmişlerdir.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim, bir kelimeyi, bir ayeti, bir cümleyi, bir konuyu başka ayetler yardımıyla açıklamakta, kendi kendisini tefsir etmektedir. Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri, tefsirde en doğru, en güzel ve ilk başvurulması gereken yöntemdir. Ayetlerin ayetlerle tefsirinin nasıl yapılacağını bizzat Resûlullah inananlara öğretmiştir. Müfessir Tabâtabâî de Kur'an-ı Kerim'in en iyi tefsirinin yine Kur'an-ı Kerim yardımıyla yapılacağını söylemiştir. Kur'an-ı Kerim'in her bir parçasının Kur'an bütünlüğü içerisinde değerli olduğunu, her birinin özel anlamlar içerdiğini, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ihtilaf olmadığını vurgulamıştır. Kur'an'ın Kur'an ile tefsirini öncelikli metot olarak benimsemiştir. Bu metodun en doğru metot olduğunu sürekli ifade etmiştir. Tefsiri *el-Mizân* da, Kur'an'ın Kur'an ile tefsiriyle ön plana çıkmıştır.

Tabâtabâî, Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etme yöntemini sıklıkla kullanmıştır. Ancak, bazen Kur'an'ı bütünlüğü içinde anlamaya engel olan faktörlerden uzak kalamamış, Kur'an'ı hareket noktası yapmadığı hususlar olmuştur. Nitekim, mezhebî görüşleri konusunda, hissîlik ve ön kabullerinden dolayı bazı ayetleri bağlamından kopardığı, mezhebî görüşlerini hareket noktası kabul ederek tefsir yaptığı durumlar olmuştur.

Tabâtabâî, Kur'an'ı bütünlüğü içinde anlamaya engel olan faktörlerden biri olan metodik hatadan uzak durduğunu gözlemliyoruz. Birçok konuda felsefi, sosyolojik, tarihî, ahlâkî vb. incelemeler yapmaktadır. Bu ilimlerin kendisine has bilgilerini Kur'an'a dayatmaz, yeri geldikçe İslâm ile çeliştirdiğini düşündüğü hususları tenkit eder. Birçok alanda Kur'an'ın hidayete iletici Kitap olduğunu dile getirir. Sarf, nahiv, meânî, bedî, fikhî alanlara girerek ayrıntılı açıklamalar yapmayı Kur'an'ı hedeflediği amaçtan uzaklaştırma olarak görür.

el-Mizân hakkındaki değerlendirmelere, tanıtımlara, metoduna bakıldığında Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri yönteminin önceden uygulanmadığı, bu yöntemi daha çok Tabâtabâî'nin kullandığı iddiası görülür. Bu metot daha önce kullanılmayan yeni, müfessirin geliştirdiği ve

kullandığı bir metod değildir. Bu metodun Hz. Peygamber s.a. zamanından beri uygulandığını, Ehl-i Sünnet müfessirlerinin de bu yöntemi ilk zamanlardan beri kullanmakta olduğunu görürüz. Ancak müfessirin bu yöntemi daha çok kullandığı doğrudur.

Her müfessirin ayrı bir tefsir yöntemi vardır. Ele aldığımız konularda Tabâtabâî ile Taberî, İbn Kesîr, Râzî, Kurtubî, Zemahşerî, Mevdûdî, Sâbûnî, Elmalılı ve Kur'an Yolu'nun aynı konudaki ayeti tefsir etme biçimlerine baktığımızda müfessirlerin metod farklılıkları göze çarpmaktadır. Tabâtabâî, şefaât konusundaki tüm ayetleri yorumlayarak, şefaât kavramını diğer ayetlerle tefsir ederken Râzî ayrı bir yöntem kullanmakta, Mutezile ile Ehl-i Sünnet arasındaki görüş ayrılıklarına yoğunlaşmaktadır. Mevdûdî, İsrailoğullarının peygamberlerden gelen soylarına güvenerek onların şefaâtleriyle kurtulamayacaklarını söylemektedir. Müfessir, tevhitte ilgili ayetlerin çoğunu bir arada kullanarak, yakın-uzak ilişkiyi tesbit ederek Kur'an'ı Kur'an'la tefsir eder. İbn Kesîr aynı ayeti tefsir ederken daha kısa yorum yapar, birçok ayeti bir araya getirerek açıklamayı tercih etmez.

Tabâtabâî diğer müfessirlere nisbetle Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri yöntemini daha çok kullanmaktadır. Müfessirin ayetler, sureler arası ilişkiyi, Kur'an'ın bütünlüğünü gözetenek daha kapsamlı sonuçlara ulaştığını müşahade ettik. Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri yöntemini sıklıkla kullanma Tabâtabâî'nin özgün bir yönüdür.

Tabâtabâî'nin ayetleri ayetlerle açıklarken bu metodu kullanış tarzı çoğu zaman Şii perspektifi yansıtmamaktadır. Ayetlerin tümünden genel bir sonuca ulaşmakta, bu sonuç Sünnî bakış açısına ters düşmemekte, mezhebî bakış açısı genelde yer almamaktadır. Ancak müfessir, ayrı bir bölümde ayetleri hadislerle açıklarken veya itikâdî konulardaki ayetleri ayetlerle ve hadislerle açıklarken Şii bakış açısı ve kesin inançlılığı devreye girmekte, yorum tarzı tamamen değişmektedir. Şefaati ayetlerle açıklarken ulaştığı sonuçlar Sünnî görüşe uygundur. Konuyu hadislerle tefsire başlayınca Ehl-i Beyt'in ve Hz. Fatıma'nın da şefaâtçi olacağını belirtmektedir.

Kaynaklar

- Albayrak, H. (1992). Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine (Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri), Şule Yayınları, İstanbul.
- Aydın, M. (2009). Rivayet Tefsiri Kavramı ve Kur'an'ın Kur'an ile Tefsiri: Eleştirel Bir Yaklaşım. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 20/2.
- Buhârî, E. A. (1992). es-Sahih. İstanbul.
- Cerrahoğlu, İ. (1971). Tefsir Tarihi, Ankara.
- Çağrı, M. (1988), "Adalet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul.
- Demirci, M. (2016). Tefsir Usûlü ve Tarihi, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Erkoç, H. (2020). Tabâtabâî'nin Kur'an'ı Tefsir Yöntemi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü/Ankara Üniversitesi.
- Erkoç, H. (2020). Tabâtabâî'nin Kur'an Anlayışı, Turkish Research Journal of Academic Social Science 3/2 (1-12).

- Erkoç, H. (2021). Şii Müfessir Tabâtabâî'nin Mübhemâtü'l-Kur'an Yaklaşımı, Akif 51/2 (157-183). <http://dx.doi.org/10.51121/akif.7>.
- Evsî, A. (1985). et-Tabâtabâî ve menhecühü fi tefsirihî el-Mizân, Müâveniyyetü'r-riâseti li'l-alâkâti'd-düveliyyeti fi münezzameti'l-e'lami'l-İslâmiyyi, Tahran.
- Fazlurrahman, (1987). Ana Konuları Kur'an, (Çev: Açıkgeç, A), Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Güngör, M. (1988). Tefsir'de Konulu Tefsir Metodu. İslâmî Araştırmalar 2/7.
- Izıtsu, T. (1975). Kuran'da Allah ve İnsan, (Çev: Ateş, S), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- İbn Kesîr, İ. (ts.). Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm, Mısır.
- İbn Teymiyye, T. (2012). el-Mukaddime fi usûli't-tefsir, Beyrut.
- Karaman ve ark., (2017). Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Karataş, A. (2011). Kur'an'ı Kur'an İle Anlama, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31 (177-197).
- Kurtubî, M. A. E. B. E. (1964). el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'an, Dâru'l-kütübi'l-misriyye, Kahire.
- Mevdûdî, E. A. (1997). Tefhîmü'l-Kur'an, İnsan yayınları, İstanbul.
- Müslim, E. H. es-Sahih, İstanbul.
- Özler, M. (2012), "Tevhid", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, Ankara.
- Öztürk, M. (2008). Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri: Bir Mahiyet Soruşturması. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8/2.
- Razi, F. R. (ts.). et-Tefsîru'l-Kebîr, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Tahran.
- Sabûnî, M. A. (1980). et-Tibyan fi ulûmi'l-Kur'an, Mekke.
- Sâbûnî, M. A. (1997). Saffetü't-tefâsîr, Dâru's-sâbûnî li't-tibâati ve'n-neşri ve't-tevzi, Kahire.
- Seyyidân, A. S. C. et-Tehkîku fi menhecîyyeti tefsiri'l-Kur'ani bi'l-Kur'ani fi tefsîri'l-mizânî, (Çev: er-Rıdaviy, S. F), Dâru'l-velâyetü li'n-neşr, Meşhed-İran.
- Tabâtabâî, A. ve Corbin, H. (1996). Söyleşiler. (Çev: Bendiderya, İ), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Tabâtabâî, A. S. M. H. (1997). el-Mizân fi tefsiri'l-Kur'an, (Thk: el-E'lemî, Ş. H) Müessesetü'l-e'lemîyyi li'l-metbûât, Beyrut/Lübnan.
- Tevrat. Tekvin Kitabı, Bap 9.
- tr.wikishia.net/view/El-Mizan-fi-Tefsiri'l-Kur'an, 2019.
- Yazır, E. H. (1995). Hak Dini Kur'an Dili, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Zehebî, M. H. (1976). et-Tefsir ve'l-müfessirîn, Metbeatü's-Seade, Lübnan/ Beyrut.
- Zemahşerî, E. K. M. H. (1987). el-Keşşâf, Daru'r-Rayyan lit'türasi bi'l-Kahira, Beyrut.
- Zerkânî, M. A. (1360). el-Menâhil fi ulûmi'l-Kur'an, Mısır.